

Urbana odlingsrörelser återbrukar trädgårdsstadens visioner

Urban agriculture reclaim the vision of the Garden City

Lisen Hendeberg

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU, 10 hp, grundnivå
Trädgårdsingenjörprogrammet, design,
Alnarp 2010

Urbana odlingsrörelser återbrukar trädgårdsstadens visioner

Urban agriculture reclaim the vision of the Garden City

Lisen Hendeberg

Handledare: Eva Gustavsson, universitetslektor, Agr. D
Institutionen för landskapsplanering

Examinator: Marie Larsson, landskapsarkitekt, Agr. D
Institutionen för landskapsplanering

Omfattning: 10 hp

Nivå: Grundnivå, AB

Kurstitel: Självtändigt arbete vid LTJ-fakulteten
Examensarbete för trädgårdsingenjörer design

Kurskod: EX0357

Program: Trädgårdsingenjörprogrammet, inriktning design

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2010

Omslagsbild: Hus med takodling, Niels Yard, London
(foto: Lisen Hendeberg)

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: stadsodling, Urban Agriculture, trädgårdsstad, hållbar
utveckling, staden växer, köksträdgård, Wanås

”År 2007 översteg för första gången i världshistorien befolkningen i världens städer – mer än tre miljarder människor – antalet människor som lever på landsbygden. [...] Enligt FN:s bedömningar kommer två tredjedelar av världens befolkning att bo i städer år 2030. [...] Dessa gör ett mycket stort ekologiskt ”fotavtryck”. Världens stadsbefolkning konsumerar större delen av jordens naturresurser och svarar för omkring 80 procent av världens växthusgaser. En stad kräver uppåt 1000 gånger sin yta i naturresurser och för att dess avfallsprodukter skall kunna tas om hand. Att förse städernas invånare med tillräckligt med mat kommer att bli en enorm utmaning. FAO ser stadsjordbruk som ett av många bidrag till att förse den snabbt ökande befolkningen i de växande städerna – och deras snabbt växande slumområden – med mat.”¹

Från FAO, FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation för hungersbekämpning

¹ FAO, Norden

Förord

Denna uppsats utgör mitt examensarbete vid institutionen för landskapsutveckling inom Trädgårdsingenjörprogrammet med inriktning design. Arbetet omfattar/motsvarar 10 högskolepoäng.

Uppsatsen är en del av ett projektarbete för Wanås stiftelse. Jag ingår i en arbetsgrupp som ska gestalta och anlägga en köksträdgård vid ingången till Wanås skulpturpark för säsongen 2010. Arbetet omfattar en litteraturstudie och ett gestaltungsförslag. Den teoretiska delen behandlar likheter och skillnader mellan trädgårdsstadens ideal och nutida urbana odlingsrörelser. Gestaltungsförslaget är en tolkning av litteraturstudien där trädgårdsstadens trädgårdar sätts i relation till nutida stadsodlingsrörelserns sätt att odla.

Det har varit intressant och utvecklande att arbeta med projektets alla delar. Förutom skrivande och gestaltning har det inneburit kontakt med Wanås stiftelse, sponsorer och yrkeskunniga på olika områden, samt layout, konstruktion och anläggning. Anläggningsarbetet en uppgift som till största del ligger framför oss.

Jag tackar alla inblandade i projektet. Ett särskilt tack riktar jag till Wanås stiftelse som initierat projektet och positivt antagit våra förslag, till våra sponsorer som möjliggjort köksträdgården på Wanås (se förteckning bilaga 13) och till min handledare Eva Gustavsson vid institutionen för landskapsplanering, SLU, Alnarp. Eva har räckt ut en hjälpande hand varje gång det varit svårt att få ihop projektets alla delar. Hon var också den som först introducerade Ebenezer Howard, och dennes spännande idéer om trädgårdsstaden, för mig. Sist men inte minst vill jag framföra ett stort tack till Julia Zuber och Hanna-Sofia Larsson för stöd och utvecklande samtal under arbetets gång.

Alnarp 2010-03-12

Lisen Hendeberg

Sammanfattning

Uppsatsen är både ett teoretiskt arbete om stadsodling och en gestaltning av en köksträdgård. Under vintern 2010 åtog sig sju studenter uppdraget att skapa en experimentell köksträdgård som en fördjupning och vidareutveckling av 2009 års utformning av köksträdgården vid ingången till Wanås skulpturpark. Mitt examensarbete består i att utifrån en jämförande studie mellan teorierna om trädgårdsstäder kring förra sekelskiftet och den nu pågående diskussionen om hur staden ska odlas utarbeta ett gestaltungsförslag för en del av köksträdgården.

Examensarbetet grundar sig i en litteraturstudie över trädgårdsstaden där jag tar avstamp i Ebenezer Howards visioner om trädgårdsstäder som en lösning på de problem som uppkom till följd av förra sekelskiftets snabba urbanisering. När trädgårdsstadsidéerna konkretiserades i Sverige mellan 1905 och 1930 blev det i form av förstäder och egnahemsträdgårdar. Mycket av de ideologiska utgångspunkterna om självförsörjande småstäder och kollektivt ägd mark gick förlorade. Jag har jämfört trädgårdsstadens ursprungliga ideal med de tankar och visioner som finns i dagens stadsodlingsrörelser. Som jämförande objekt har jag valt tre exempel på nya, idag verksamma, urbana odlingsrörelser i Sverige. Till skillnad från odlingsällskap vid t.ex. koloniträdgårdsområden har de en utåtriktad verksamhet och en politisk agenda. Deras föresats är att väcka frågor om hur städerna kan utvecklas för att bli mer miljömässigt hållbara. Genom synliga urbana och gärna bostadsnära odlingar och guerilla gardening vill de få oss att reflektera över vår närmiljö samt över konsumtionsvanor och produktion.

Målet för såväl Ebenezer Howard som för dagens stadsodlingsrörelser är att få till stånd en hållbar stadsutveckling. Howards vision är uppbyggd genom självförsörjande enheter medan stadsodlingsrörelserna vill höja stadens grad av egen försörjning med lokalt och småskaligt producerad frukt och grönsaker. Trädgårdsstaden var också ett socialt projekt som liksom dagens nätverk värnar om samverkan mellan människor. De urbana problem som Howard ville avhjälpa är till stor del de samma som dagens stadsodlare möter. Det finns likheter i ideologisk utgångspunkt beträffande maktperspektiv, försörjning och småskalighetsaspekt, även om deras syn på hur det ska förändras skiljer sig åt. Howard ville lösa stadens problem genom utflyttning till små enheter och bostadsnära trädgårdar där ett omgivande lantbruksbälte försörjde staden medan dagens stadsodlingsrörelser vill ta vara på potentialen som ryms inom staden och öka graden av självförsörjning genom att omvandla delar av den befintliga miljön, såsom gräsmattor och innergårdar, till odling av livsmedel.

Gestaltungsförslaget tar sin utgångspunkt i studien av trädgårdsstäder och nutida urbana odlingsrörelser. Gestaltningen illustreras som en fri tolkning av stadens odlingspotential och uttrycks i illustrationsplaner, snitt, axonometri, planteringsplaner och växtlista. I mitt gestaltungsförslag är avsikten att både växter och formspråk ska ge uttryck för hur trädgårdsstadens ideal och bostadsnära trädgårdar står i förbindelse med de strategier som hur nutida odlingsrörelser använder för att föra in grönska och ätliga växter i det urbana rummet.

Summary

This essay combines a theoretical study of urban culture with practical design of a kitchen garden. During winter 2010, seven students from the garden design and garden cultivation degree courses at the Swedish University of Agricultural Sciences took on the task of creating a experimental kitchen garden at the entrance to the arts and sculpture park at Wanås Castle in north-eastern Skåne, building on a design created by students in the previous year. A comparative study of the theory behind the Garden Cities at the turn of the 19th century and an analysis of the current discussion about urban cultivation were applied in creating a new design for a part of the kitchen garden.

The springboard used for the literature study about Garden Cities was is Ebenezer Howard's visions of such cities, produced as a solution to the problems arising due to rapid urbanisation in the 19th century. When the Garden City ideas reached Sweden, between 1905 and 1930, they were primary applied to suburbs and private gardens. Many of the ideological benchmarks about self-sufficient towns and collectively owned land were lost. This study compares the original visions of Garden Cities with the thoughts and visions existing today in three Urban Cultivation movements that are of an inclusive nature and have a political agenda. They aim to raise questions about how to plan cities and develop environmentally sustainable cities. Through visible urban cultivation and Guerrilla Gardening, particularly around residential areas, they want to encourage us to reflect on our social environment, consumption patterns and food production systems.

For Howard and the Urban Cultivation movements of today, the aim is to create sustainable cities. The Howard vision is one of self-sufficient units, whereas the Urban Cultivation movements aim to increase urban self-sufficiency by means of local and small-scale production of fruit and vegetables. Like the Garden Cities, the Urban Cultivation movements aim to bring people closer and help them cooperate. The urban problems are defined in the same way in both approaches and their ideological statements are almost identical, but Howard's vision is over 100 years old and his approach to changing the urban situation differs from that of proceeding of the Urban Cultivation movements. Howard wanted to divide the city into small towns and make people move from the city centre to Garden Cities, whereas the Urban Cultivation movements want to exploit the potential that exists within the city by converting parts of existing green areas such as lawns, parks and courtyards, into vegetable gardens.

Against the background of these literature studies, the design produced for the practical kitchen garden project is based on a free interpretation of the Urban Cultivation approach and consists of various plans, an axonometric projection and a plant list. The intention is for the plants and layout to exemplify how the Garden City ideals relate to the strategies used in contemporary Urban Cultivation to incorporate greenery and edible plants into the urban space.

Innehåll

Förord	1
Sammanfattning	2
Summary	3
Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte och mål	6
Metod	6
Frågeställningar	7
Avgränsningar	7
Begrepp	9
Trädgård	9
Begreppet trädgårdsstad	9
Begreppet Urban odling	10
Trädgårdsstadens historik	11
Trädgårdsstaden som idé	11
Trädgårdsstadens första uttryck	13
Trädgårdsstaden i Sverige	15
Trädgårdsstädernas trädgårdar, hur såg de ut?	16
Dagens stadsodlingsrörelser	18
Tre exempel på stadsodlingsnätverk	18
Resultat	21
Likheter och skillnader mellan de studerade nätverken	21
Likheter och skillnader mellan trädgårdsstaden och pågående stadsodlingsrörelser	21
Odling för ett hållbart samhälle	23
Wanåsprojektet	25
Projektet tar form	25
Möten och korrespondens	26
Möte med Mykorrhiza	27
Sponsorer och andra intressenter	27
Bloggen och omvärlden	28
Gestaltning	29
Diskussion och slutsats	39

Inledning

Bakgrund

Från Stiftelsen Wanås utställningar efterfrågade man en fortsättning på förra årets experimentella, ekologiska köksträdgård. Det arbete som 2009 utmynnade i projektet The Allotment Plot blev förutom en köksträdgård vid ingången till Wanås skulpturpark en odlingsrörelse på nätet, öppen för alla att delta och med syftet att få fler att odla själva. Avsikten var också att väcka tankar om vad begreppet ekologiskt innebär och hur det kan sättas i ett större sammanhang. Jag tyckte att det verkade spännande att få medverka till en omgestaltning av köksträdgården, nu på temat fördjupning. Det lockade att få arbeta med Wanås som uppdragsgivare och det lockade att få medverka i ett projekt som inbegrep ett gestaltungsförslag. Det var viktigt för mig att den här uppsatsen skulle bidra till min utveckling inom trädgårdsdesign och det mest tilltalande var att Wanåsprojektet skulle utmyнна i en gestaltning av köksträdgården. Att dessutom få möjlighet att medverka vid anläggningsarbetet innebar att jag skulle följa projektet från start till mål.

Jag såg fram emot att skriva ett enskilt arbete och att samtidigt ha en grupp som bollplank. Med Wanåsprojektet blev det mer än så. Att arbeta mot ett gemensamt mål tillsammans med människor som bär på sina individuella idéer och föreställningar är utvecklande och spännande. Att vara en del av en grupp innebär att utbyta kunskap och idéer med andra, vidga sina vyer och att tvingas komma fram till ett gemensamt tillvägagångssätt, ge avkall på sin tid, sina tankar och sin bild av vad som fungerar. Det är vägen till något nytt, det insåg förra årets Wanås-grupp och det tror jag är det mest kreativa med att vara en del av en grupp. Den gemensamma lösningen blir mer än delarna, att samverka blir något större än summan av min idé plus din idé. Det föds något nytt.

Vi kom att bli sju personer som inom ramen för var sin uppsats på tio respektive 15 högskolepoäng arbetade med gestaltningen på Wanås. Redan i ett tidigt stadium kom vi fram till att stadsodling var en gemensam nämnare för oss alla. Temat för Wanås köksträdgård 2010 blev att odla i staden. Under mottot Staden Växer ville vi samla våra olika bidrag för att uppmåna till odling av det urbana rummet.

Som stadsbo i allmänhet och Malmöbo i synnerhet saknar jag naturen. Skog och natur är något jag inte kan få inom stadens ”hank och stör”, men mer grönska och växtlighet, fler platser för odling i kombination med privata lummiga sfärer skulle öka trivselen och minska frustrationen. I takt med att intresset för närproducerad mat och miljövänligare lösningar växer ökar också intresset för att odla staden. På Koloniträdgårdsförbundet menar man i enighet med trendföreläsaren Charlotte Frey Svidén att koloniträdgården är högsta mode igen². Frön av odlingsintresse gror och växer till folkrörelser. Under det senaste två åren har nya former av odlingsnätverk såsom Stadsjord, Mykorrisa, Tillväxt, Plantera staden och Barn i Stan Malmö har bildats i Sverige och detta odlingsfenomen verkar bli allt större. Ämnet är aktuellt i media och diskuteras i riksdag och kommun. Mykorrhiza i Malmö har mött positiv respons från kommunala tjänstemän angående önskemål om odlingsplats och det verkar som att Malmö stad kommer att erbjuda mark åt nätverkets odlingssugna entusiaster. Odlandet har även en social funktion och används som medel för samverkan och integration av rörelser som Stadsjord och Barn i stan. Vi som ingår i Wanåsprojektet vill visa det urbana rummets

² Koloniträdgårdsförbundet.

odlingspotential och uppmana till odling av nya ytor i staden, se nya möjligheter. Vi vill erbjuda wanåsbesökaren en vandring genom köksträdgården i en form som även kan upplevas som en vandring genom den odlade staden.

Syfte och mål

Syftet är att utifrån en jämförande studie mellan trädgårdsstadens ideologier kring förra sekelskiftet och den nu pågående diskussionen om hur staden ska odlas utarbeta ett diskussionsinlägg i form av ett gestaltungsförslag för Wanås experimentella köksträdgård. Genom en litteraturstudie vill jag sammanställa den historiska bakgrund som finns till stadsodling. För den nutidsrelaterade studien vill jag på olika sätt skapa kontakt med rörelserna bakom pågående stadsodling, främst för att kunna beskriva det arbete som de bedriver och som jag tror skulle kunna bidra till hållbar stadsutveckling, samt ökad social samvaro och trivsel.

Målet är att mitt gestaltungsförslag ska realiseras som en del av årets köksträdgård i anslutning till Wanås skulpturpark. Den ska i sin tur fungera som inspiration till ökat odlingsintresse genom att visa på mer eller mindre tydliga samband med tidigare urbana odlingsinitiativ.

Metod

Examensarbetet grundar sig i en litteraturstudie över trädgårdsstadens ideal, upphovsmannens visioner och de yttringar de fick i Sverige vid början av förra seklet (1905-1930). Studien omfattar också tre exempel på nya, idag verksamma, urbana odlingsrörelser i Sveriges större städer. Jag vill undersöka om det finns likheter och skillnader i idé och metod i jämförelsen mellan trädgårdsstadens visioner och dagens urbana odlingsrörelser. Uppsatsen kan betraktas som en kvalitativ studie där jag granskat ett litet, men dock representativt urval. Metodvalet och källorna ska ställas i relation till arbetets frågeställningar, mål och omfattning³.

Kapitlet om trädgårdsstäder som idé är beskrivande. Jag har i huvudsak använt mig av tre källor: Johan Rådbergs bok *Den svenska trädgårdsstaden*, som behandlar trädgårdsstaden som idé och de uttryck det fick i Europa med tonvikt på Sverige, Anna-Maria Blennows bok *Europas trädgårdar*, som sätter in trädgårdsstaden i ett trädgårds- och stilhistoriskt sammanhang, samt boken *Garden Cities of To-morrow*, vilken utgör grunden för trädgårdsstadens idéer, författad av trädgårdsstadens kanske främste förespråkare Ebenezer Howard. Studien av pågående odlingsrörelser utgör en undersökning av den samtid som vi själva är en del av. Än finns inte så mycket skrivet i bokform utan källorna utgörs till största del av elektroniska källor. En stor del av informationen finns på internet, i form av hemsidor och olika uppsatser, men många uppgifter kan också erhållas genom att fråga de aktiva själva.

Inom ramen för examensarbetet utarbetas ett gestaltungsförslag som tar sin utgångspunkt i studien av trädgårdsstäder och samtida urbana odlingsrörelser. Gestaltningen illustreras som en fri tolkning av stadens odlingspotential och uttrycks i en illustrationsplan samt planteringslista. I mitt gestaltungsförslag använder jag mig av växter och formspråk som ger uttryck för trädgårdsstadens ideal och trädgårdens ändamål och försöker därvid förstå hur de

³ Lindblad, 1998, s. 24-25.

kommunicerar med de sätt nutida odlingsrörelser använder för att föra in grönska och ätliga växter i det urbana rummet.

Mitt deltagande i projektgruppens gemensamma diskussioner och arbetsuppgifter rörande kontakter för utställningsträdgårdens sponsring och realisering ingår i uppgiften och ska betraktas som en del av examensarbetet, liksom mitt deltagande på vår blogg. En kort redovisning av arbetsgången finns med som en del av uppsatsen.

Frågeställningar

Detta arbete ska ligga till grund för gestaltningen av ett kvarter i Wanås köksträdgård. Jag ska finna motivet till min gestaltning utifrån trädgårdsstadens ideal och dagens odlingsrörelser. För att kunna göra det vill jag ta reda på i vilken mån det går att identifiera likheter och skillnader mellan trädgårdsstadens ideal och dagens odlingsrörelser. Utifrån denna huvudfrågeställning har jag ställt upp ett antal delfrågor som ska hjälpa mig på vägen.

Huvudfrågor:

- **Hitta motivet till mitt gestaltungsförslag.**
- **Går det att identifiera likheter och skillnader mellan trädgårdsstadens ideal och dagens stadsodlingsrörelser? Visa exempel på vilka uttryck de tar sig.**

Delfrågor:

- Vad innebar trädgårdsstaden som idé och hur såg dess ideal ut?
- På vilket sätt manifesterades trädgårdsstadens ideal i Sverige?
- Hur verkar dagens urbana odlingsrörelser och vad har de för motiv?
- Hur kan en gestaltning av en experimentell, ekologisk köksträdgård med inspiration från trädgårdsstadens ideal i relation till dagens urbana odlingsrörelser ta sig uttryck?
- Hur arbetar gruppen kring gestaltningen av Wanås köksträdgård?

Avgränsningar

Trädgårdsstaden som begrepp och dess innebörd behandlas översiktligt med fokus på trädgårdsstadens tidiga uttryck i England och Sverige. Trädgårdsstaden fick sin motsvarighet i många Europeiska länder samt i Australien, USA och Japan⁴. Även Tyskland anammade tidigt trädgårdsstadens grundtankar och i ett större arbete hade det varit intressant att behandla exempel från olika länder. Längre fram i arbetet tar studien fasta på ett urval av aktuella urbana odlingsrörelser i Sverige. Denna uppsats gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild av dagens urbana odlingsrörelser, utan begränsar sig till att belysa några exempel på en tilltagande företeelse i våra städer.

⁴ Ward, 1992.

Gestaltningen visualiseras genom en illustrationsplan och planteringsplan med tillhörande växtlista över den del av Wanås köksträdgård där mitt gestaltungsförslag ska anläggas senare i vår. Det praktiska anläggandet kommer att utföras i samarbete med Projektkurs trädgårdsdesign (LP0504) samt frivilliga medhjälpare under vecka 14 och 17 och är inte en del av examensarbetet.

Begrepp

Trädgård

Trädgårdens historia går tillbaka till dess att människan blev bofast och den svenska trädgårdshistorien kan därmed spåras till vikingatid (800-1050). Trädgårdens ursprung är en hägnad plats på gården eller i dess närhet för odling av nyttoväxter.⁵ Det är en plats där människan vårdar växter, kultur skiljt från natur. Det är också en bild för paradiset⁶, alltså en njutbar plats. Trädgården är avgränsad, rumslig och odlad. Per definition kan den vara mer eller mindre nyttobetonad. Dess avgränsning mot omvärlden gör trädgården till en skyddad och mer privat plats. Med dess närhet till bostaden blir den en förlängning av huset, dels arkitektoniskt med väggar, golv och möbler, dels rent praktiskt. Trädgården är en plats där vi läser en bok, leker, lagar mat, äter, arbetar och kopplar av.

Vad är det då som skiljer en trädgård från en park? Ibland är skillnaden svår att avgöra, till exempel i fallen *botanisk trädgård* och *stadsträdgård*, vilka båda är öppna för alla och har en karaktär mer lik en park. De är ofta mer intensivt skötta än parken, odlade och ordnade på ett sådant sätt att de går in under benämningen trädgård. I denna uppsats avses dock en yta av mer privat prägel. Trädgården kan, liksom bostaden, delas med andra men den är skild från allmänheten. Det ligger i begreppet trädgård att platsen innehåller någon form av vegetation och att den är vårdad av någon (kultur, skild från natur).⁷

Begreppet trädgårdsstad

Begreppet trädgårdsstad kommer från den engelska benämningen *Garden City* och myntades av den ideologen Ebenezer Howard. Trädgårdsstäder inspirerade av Howards idéer kom att anläggas runt om i världen och fick olika prägel på olika platser. Den gemensamma nämnare som finns för de trädgårdsstäder som lanserades kring sekelskiftet 1900 är att de tar sin utgångspunkt i Howards tankar om att kombinera stad och land i en ny stadstyp där trädgårdsstaden skulle vara en självständig och självförvaltande ekologisk enhet⁸. Dessa trädgårdsstäder kännetecknas av ”måttlig täthet, låga hus, trädgårdar, traditionella gator, torg och platser”, fastslår Johan Rådberg i sin bok om den svenska trädgårdsstaden⁹. Jag använder begreppet i enighet med Rådbergs definition.

⁵ Flink, 1994, s. 13.

⁶ Ordet paradis härstammar från det persiska ordet *pairidaeza* som betyder omgärdat av mur, senare betydelsen trädgård (Hobhouse, 2004, s. 19).

⁷ Mycket av mitt resonemang har jag hämtat från Jarlöv och Horgby, 1991.

⁸ Rådberg, 1994, s. 9-10.

⁹ Rådberg, 1994, s. 10.

Begreppet Urban odling

Urban odling som avser fattiga länder, benämns ofta som UPA, det är en förkortning för Urban and Peri-urban Agriculture. Urbant jordbruk avser jordbruksverksamhet i stadsmiljö och periurbant, stadsnära, åsyftar områden i stadens omedelbara närhet, ofta området mellan förorterna och på landsbygden. UPA kan definieras som: Jordbruksproduktion, bearbetning och distribution inom och omkring städer, vars huvudsakliga ändamål är egen konsumtion och/eller för att ge inkomst, och som konkurrerar om städernas knappa resurser avseende mark, vatten, energi och arbetskraft¹⁰. Man talar ofta om jordbruk, och inte specifikt om odling. Begreppet jordbruk omfattar då såväl små- och storskaliga verksamheter inom trädgårdsodling, boskap, foder och mjölkproduktion, vattenbruk och skogsbruk. FN:s definition av urbant jordbruk lyder: "An industry that produces, processes and markets food and fuel, largely in response to the daily demand of consumers within a town, city or metropolis, on land and water dispersed throughout the urban and periurban area, applying intensive production methods, using and reusing natural resources and urban wastes, to yield a diversity of crops and livestock."¹¹

I flera europeiska städer har det under senare år bildats nätverk och organisationer som sysslar med urban odling. De sprids som ringar på vattnet och sedan knappt två år tillbaka finns de även i Sverige. Dessa nätverk vill verka för en hållbar stad och fungerar också som aktörer i den pågående samhällsdebatten rörande miljöfrågor om konsumtion, produktions- och distributionssätt. De värnar den småskaliga odlingen, rätten till odlingsmark och frörättigheter¹² samtidigt som de använder odlingen som en social brygga mellan människor. Många av dem har hämtat inspiration från urbana odlingar i utvecklingsländer och påminner ofta mer om sådana än de koloniträdgårdar som sedan förra sekelskiftet finns runt om i Europas städer. Som exempel kan nämnas Nomadisch Grün i Berlin som hämtat inspiration från Havanna¹³ och Capital Growth i London. För dessa organisationer är odlingen inte livsuppehållande, de är en kombination av politik, nytta och nöje. De menar att odlingarna inte bara handlar om att producera grönsaker, det är lika viktigt att verka som mötesplats för social samvaro. Längre fram i arbetet behandlas ett urval Svenska exempel på sådana nätverk.

¹⁰ Urban Harvest.

¹¹ Urban Harvest (se under meny "Definitions": Urban Agriculture").

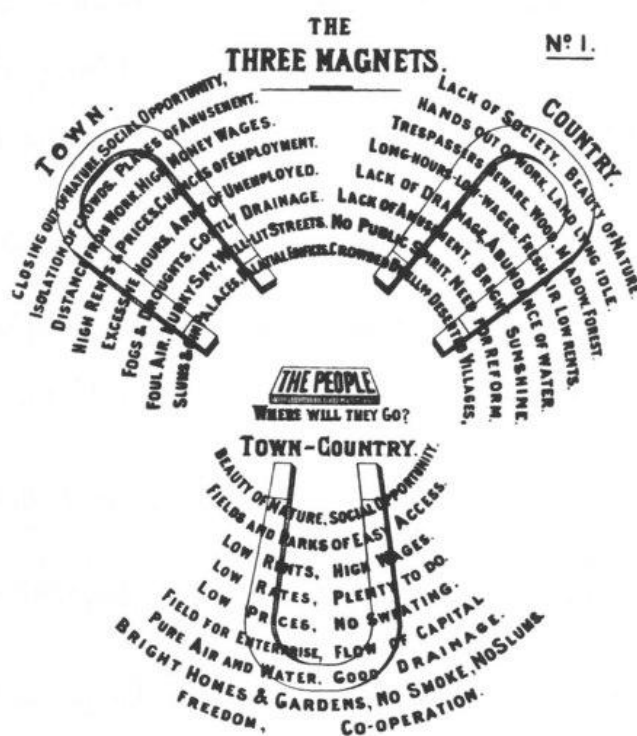
¹² De är emot stora bolags kontroll över frö och utsäde, en kontroll som hotar den genetiska mångfalden. För allt lantbruks- och köksväxtutsäde som säljs i Sverige gäller att det måste vara certifierat och finnas med på antingen Sveriges eller EU:s sortlista, vilket är avgiftsbelagt. Sorter som inte finns registrerade i EU:s officiella sortlista får endast säljas i småförpackningar (källor: Ekolantbruk och Runåbergs fröer).

¹³ Nomadisch Grün.

Trädgårdsstadens historik

Trädgårdsstaden som idé

I en tid som brottades med snabbt växande städer och problematik kring trångboddhet, avfallshantering och hygien var det angeläget att på olika sätt finna lösningar på människors undermåliga levnadsförhållanden. Det var i detta samhällsklimat som den engelske samhällsvisionären Ebenezer Howard förde fram sina idéer om Garden Cities. Johan Rådberg sammanfattar situationen: "Idén om trädgårdsstaden sammanföll med en ny fas i de moderna storstädernas utveckling – förstädernas tillväxt. Visionen om trädgårdsstaden förvandlades till den första bärande idén om den goda, planerade förorten."¹⁴ Howards skrift om trädgårdsstaden ska ses som ett försök till lösning på dåtidens sociala problem som uppstod vid den explosionsartade urbanisering som uppkom i samband med industrialismens genombrott vid 1800-talets slut. 1898 publicerades den första upplagan av Howards visionära skrift *Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform*, vilken senare bearbetades och 1902 utkom under namnet *Garden Cities of To-morrow*.

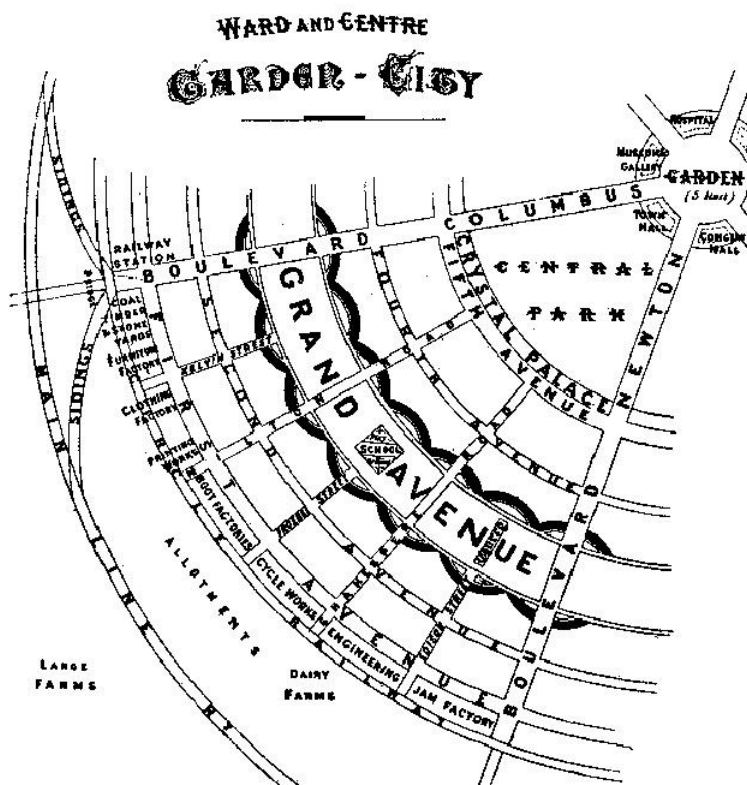
Vart kommer folket att dras? Ebenezer Howards tre magneter, ur *Garden Cities of To-morrow* från 1902.

Småstäder skulle byggas som självständigt fungerande enheter, istället för beroende förstäder. De skulle präglas av sundhet och marken skulle innehåsa av invånarna själva, så att det skulle bli ekonomiskt möjligt för alla att bosätta sig där. Trädgårdsstäderna rymde både städernas och landsbygdens fördelar. Detta bättre alternativ skulle leda till frivillig utflyttning från

¹⁴ Rådberg, 1994, s. 51.

städernas centrum. I boken *Garden Cities of To-morrow* illustrerar Howard staden, landsbygden och trädgårdsstaden som tre magneter med folket i mitten. I hans vision hade trädgårdsstaden både stadens och landsbygden fördelar, men inte dess nackdelar.

Trädgårdsstadens princip handlade inte bara om bättre boendeförhållanden för folket. Med hjälp av de fria marknadskrafterna skulle omflyttningen också leda till en social revolution. Den stora utflyttningen skulle medföra prisfall på mark i storstäderna och därmed leda till omfördelning av förmögenhet och makt, till nackdel för stora privata markägare, till fördel för folket. Att marken skulle ägas kollektivt var ett sätt att motverka spekulation och en eventuell värdeökning skulle komma alla till gagn. Howards vision byggde på en centralort med 58 000 invånare omgiven av flera mindre trädgårdsstäder om 32 000 invånare vardera. Varje trädgårdsstad skulle omges av ett jordbruksbälte stort nog att försörja stadens befolkning. I takt med att fler ville bosätta sig i trädgårdsstäderna skulle nya bildas, var stad skulle bibehålla sin storlek och sitt jordbruksbälte, medan antalet trädgårdsstäder skulle öka.¹⁵

Howards stadsplan för en sjättedel av en trädgårdsstad. Ur *Garden Cities of To-morrow*, 1902. "Go up and possess the land" var uppmaningen i en tidigare version av planen, men den togs bort i den tryckta versionen.

Howard utarbetade schematiska planer över städernas struktur och hur de länkades samman med olika kommunikationsmedel. Hans schematiska bild över trädgårdsstaden visar en cirkelformad stad med en planterad park i mitten. Närmast denna ligger offentliga inrättningar som stadshus, teater, bibliotek och sjukhus. Sedan följer en stor stadspark (Central Park) omgiven av en arkad för butiker och vinterträdgård. Bostadsbebyggelsen ligger som ringar på vattnet runt om stadsparken, däremellan avenyer, rikligt omgivna av träd, medan boulevarder

¹⁵ Howard, 1985, s. 14-16 och 101-106.

strålar ut från stadens mitt. I ytterkanten finns industri och lagerbyggnader och där utanför ett bälte för odlingslotter följt av lantbruk. Howard beskriver sin stadsplan som en vandring, där man som läsare passerar bostadshus omgivna av gemensamma trädgårdar och köksodlingar med gott om utrymme för individuella uttryck.¹⁶ ”Om bostäderna sägs inte mycket, men det framgår att Howard föreställde sig traditionella engelska radhus i två våningar med tomter på genomsnittligt 250 kvadratmeter. Trädgårdarna var således små, men för engelska förhållanden ganska hyggliga.” skriver Rådberg¹⁷. I sin pamflett ägnade Howard de ekonomiska kalkylerna mer utrymme än det specifika utseendet på hus och trädgård.

Trädgårdsstadens första uttryck

År 1899 bildade Ebenezer Howard The Garden City Association i syfte att skapa en folkrörelse som skulle sprida idén om trädgårdsstaden. Genom föredrag runtom i England försökte han nå ut med sin vision. Howard hade ett förflutet som stenograf i parlamentet. Han var ingen stadsplanerare eller arkitekt, utan en uppfinnare och utopist som trodde på förändring genom praktisk handling. Genom den nybildade organisationen knöt Howard till sig företagare och arkitekter som insåg vikten av goda arbetarbostäder. 1902 bildades ett aktiebolag som köpte upp en jordegendom i Letchworth norr om London med avsikt att bygga upp en trädgårdsstad enligt Howards principer. Stadsplanen utarbetades av Raymond Unwin.

För att finansiera projektet tog man till sin hjälp en av egnahemsrörelsens förespråkare, Mr J St Loe Strachey¹⁸, som organiserade ”The Cheap Cottage exhibition”, en egnahemsutställning i Letchworth 1905. Utställningens koncept var att visa stugor som folk hade råd med. De skulle inte kosta mer än 150 £ att bygga och arbetare skulle kunna hyra ett hus för 8 £ om året. Resultatet var gott, 60 -80 000 besökare och över hundra sålda eller uthyrda stugor, dock verkar flertalet inflyttade vara av medelklass och inte arbetare.¹⁹ Industrin var mer svårlockad och därmed blev Letchworth inte den självförsörjande enhet den var ämnad att vara. Trots förekomsten av ett mindre industriområde kom Letchworth att bli ett medelklassområde²⁰. På det sättet tycks utvecklingen mer gynnsam i de mönstersamhällen för arbetare som vissa filantropiska industriägare lät bygga.

Raymond Unwin hämtade inspiration från Arts and Crafts-profilerna Ruskin och Morris. Hans stadsplaner hade karaktären av en medeltida engelsk by. Småhusen försågs med förgård mot gatan och egen trädgård på baksidan. Husen grupperades samman till enheter och skilde sig från de traditionella arbetarbostäderna, som var byggda i långa, raka rader med minimala bakgårdar. Placeringen av trädgårdsstadens bostäder skulle vara fri till sin form och främja tillgång på solljus²¹.

Unwin, som kom att bli en ny förgrundsgastalt inom Garden City Association, satte stadsplanering i fokus. Organisationen betonade behovet av en generell stadsplaneringslagstiftning. Man bytte namn till The Garden City and Town Planning Association och organisationen definierade trädgårdsstaden som ”A town designed for

¹⁶ Howard, 1985, s. 14-19.

¹⁷ Rådberg, 1994, s. 55.

¹⁸ The First Garden City Heritage Museum.

¹⁹ Tomorrow's Garden City (Letchworth Garden City Heritage Foundation).

²⁰ Blennow, 2002, s. 294.

²¹ Blennow, 2002, s. 293.

healthy living and industry; of a size that marks possible a full measure of social live, but no larger; surrounded by a rural belt; the whole of the land being in public ownership or held in trust for the community.”²² De förordade dock inte bara självständiga trädgårdsstäder, utan även trädgårdsförstäder (Garden Suburbs) och villakvarter (Garden Villages)²³. Claes Caldenby formulerar trädgårdsstaden i fem punkter:

- Den fullständiga staden. Den självförsörjande staden med näringsverksamhet och jordbruk
- Samhälleligt markägande. Motverka spekulatation och dra gemensamma fördelar.
- Måttlig exploatering. Inte för trångbott.
- Egen trädgård. Det hälsosamma, goda boendet med plats för vila och odling.
- Gatans konst. Avgränsade rum och variation. Husets framsida som det offentliga och baksidan som det privata.

Med gatans konst avses de avgränsade rum som skapades med hjälp av gatans sträckning och husens placering med fasad mot gatan och trädgård mot insidan, samt den variation gatornas bredd och form utgjorde.²⁴ De så kallade säckgatorna var ett viktigt inslag för att bilda lugna enheter utan genomfartstrafik. Trädgårdarnas primära syfte var rekreation, då ”jordbruksbältet” stod för försörjningen av grönsaker, men för den som önskade fanns möjlighet till egen köksträdgård.²⁵

Nyttodling i anslutning till bostaden. Här i den lilla byn Upper Shaughter, Cotswold, England.(foto: Lisen Hendeberg)

I boken *Town Planning in Practice* visar Unwin exempel på utformning av gaturummet och under mellankrigstiden fick hans idéer starkt gehör inom ett nytt nationellt byggprogram, där kommun och allmännyttan skulle stå för en omfattande nybyggnation. Hälsoministeriets handbok i bostadsbyggnation tog fasta på Unwins beräkningar om max 12 hus per acre²⁶. Där presenterades även idén om förstaden som självständig enhet. ”Trädgårdsstadens principer hade därmed avancerat till att bli ledande för bostadsbyggandet i nationell skala. [...] men [begreppet] hade också tömts på mycket av sitt ursprungliga innehåll.”²⁷ skriver Rådberg.

²² Caldenby (red.), 1991, s. 18. Enligt The Garden City and Town Planning Associations definition 1919.

²³ Rådberg, 1994.

²⁴ Caldenby (red.), 1991, s. 18-19.

²⁵ Blennow, 2002, s. 293-294.

²⁶ 1 acre = ca 4047 m², vilket motsvarar knappt 30 hus per hektar.

²⁷ Rådberg, 1994, s. 66-68.

Trädgårdsstaden i Sverige

Sveriges första trädgårdsstad, Enskede, började byggas 1908, på kommunalt initiativ och på kommunalt ägd mark. Redan från start benämndes Enskede som trädgårdsstad, något som alla svenska förstäder som byggdes fram till 1940-talet kom att kallas²⁸. De präglades av varierad bebyggelse där egnahem blandades med låga hyreshus vars lägenheter var försedda med egen trädgård.²⁹ ”I jämförelse med de engelska och tyska trädgårdsstäderna upplever man den svenska som mindre enhetlig och mindre stadsmässig” menar Rådberg³⁰. Någon direkt likhet mellan den svenska trädgårdsstaden och Ebenezer Howards vision om självförsörjande enheter på kollektivt ägd mark föreligger inte. Visionerna om självständiga småorter gick förlorade, liksom visionerna om en annan, jämlikare samhällsordning.

I likhet med andra större städer i Europa började Stockholms stad köpa in mark för stadens framtida utvidgning. Ett stort antal lantegendomar köptes för att bebyggas med nya trädgårdsförstäder.

Enskedes första stadsplan ritades av Per Olof Hallman. Han var en stor anhängare av Camillo Sittes idéer och väl förtrogen med de engelska trädgårdsstäderna. I likhet med många stadsplanerare vid 1900-talets början hade han den medeltida tyska staden som förebild. Där fanns slingrande gator och husfasad mot gatan. Hallmans planer visar bredare gator och den karaktäristiska slutna bebyggelsen går man miste om, menar Råberg, som även påpekar att likheterna med den engelska trädgårdsstaden är få.³¹ Dock fanns en social ambition att den blandade bebyggelsen skulle tilltala ett brett skikt av socialgrupper, ett genomsnitt av befolkningen. Den blandade bebyggelsen och avsaknaden av samordnad arkitektur ger en stadsbild som påminner om en småstad. Flerbostadshusen, som till stor del bestod av smala radhus, visade sig vara svårsålda. Försättningsvis fick fler dubbelhus och friliggande småhus ersätta många av de planerade radhusen. Hallmans ursprungliga plan blev till stora delar reviderad. För att appellera till arbetare och lägre medelklass skulle kostnaderna hållas nere genom enkel arkitektur och små bostäder, många hade bara två rum och kök. Att husen var byggda på tomter med tomträttsförfarande³² minskade också beroendet av ekonomiska resurser. Trots detta kom Gamla Enskede att till stor del bebos av bättre bemedlade familjer³³.

Efter Enskede i Stockholm kom Göteborg att få trädgårdsstäder som Landala, Kungsladugård, Änggården och Bagaregården, samtliga med Albert Lilienberg som stadsplanläggare. Han byggde trädgårdsstäder med en enhetlig stadsbild och var mån om att skapa blandade förstäder för alla samhällsklasser. Den första trädgårdsförstaden i Göteborg kom att bli Landala egnahem. Området består till största delen av friliggande hus och större dubbelhus numera kallade parhus.

Rådberg delar upp byggandet under perioden 1905-1930 i tre olika typer som han menar är karaktäristiska för tiden: stenstaden, villastaden och trädgårdsstaden. Stenstaden och villastaden ställer han upp som två poler, två extremer, där den förstnämnda står för den täta stadsbyggnationen med högt exploateringsstal, höga hus, trånga gårdar och offentlighet.

²⁸ Rådberg, 1994, s. 75.

²⁹ Se nedan: åtskillnad mellan stenstad, trädgårdsstad och villastad.

³⁰ Rådberg, 1994, s. 10.

³¹ Rådberg, 1994, s. 79.

³² Tomträttsförfarandet innebär här att marken arrenderas ut av kommunen, vilket motverkade privat markspekulation.

³³ Blennow, 2002, s. 308 och 385.

Villastaden står för låg, gles bebyggelse i stadens periferi, med ”anti-urban” och privat karaktär. Uppdelningen ger en segregerad stad där stenstaden var för de sämre bemedlade medan villastaden var för de välbärgade. Den svenska trädgårdsstaden placerar sig mitt emellan dess poler. Där är bebyggelsen blandad, liksom målgruppen. Stadsplanen präglas av måttlig täthet i likhet med den traditionella svenska småstaden. Om tätheten blir för hög finns inte plats för grönska och trädgård, om tätheten blir för låg går man miste om den karaktäristiska stadskänslan.³⁴

Stadsbilden i de svenska trädgårdsförstäderna var omväxlande och trädgårdarna var placerade inne i kvarteren. Husen var låga, två -, eller högst tre, våningar. Bebyggelsen bestod av en blandning av enfamiljshus, friliggande- och dubbelhus (parhus), radhus och hyreshus där de boende hade tillgång till en trädgård och/eller en liten täppa. Man eftersträvade relativt självständiga stadsdelar med eget centrum. Sveriges största förespråkare för denna typ av trädgårdsstäder var enligt Rådbergs mening Albert Lilienberg och Gustaf Linden, båda tycks ha hämtat inspiration från Raymond Unwin i England. ”Kärnan i deras vision var den svenska småstadens pånyttfödelse”, skriver Rådberg.³⁵ Många av de planerade trädgårdsstäderna kom dock i realiteten att avvika ganska kraftigt från de ursprungliga planerna.

Trädgårdsstaden som idé skiljer sig från idén om egnahem³⁶. Trädgårdsstaden som idé har en kollektiv syn på ägande och förespråkar ett blandat bestånd av hustyper riktat till ett brett skikt av befolkningen. Det ligger i ordets betydelse att en trädgårdsstad är mer av en självförsörjande enhet, medan egnahem avser ett bostadsområde. Enligt Ebenezer Howard skulle utvecklingen av trädgårdsstäder leda till ett kollektivt ägande och därmed en social revolution till fördel för de sämre bemedlade. Egnahemsidén däremot kom från borgligt initiativ och hade till syfte att tygla folket, förebygga upproriskhet och ge ett lugnt samhällsklimat³⁷. Egnahemsrörelsen uppstod som en reaktion på utvandringen och lantarbetarnas inflyttning till städerna³⁸ och hade till syfte ge arbetare ekonomisk möjlighet att själva bygga sitt egna hem i stadens utkant. Till skillnad från villaområdenas prydnadsträdgårdar, kännetecknas trädgårdarna vid egnahem av riklig nyttoodling.³⁹

Ofta gör man ingen skillnad på egnahemsområden och trädgårdsstäder, men i huvudsak består egnahem av friliggande enfamiljshus medan trädgårdsstaden utgörs av en blandad bebyggelse. Husen placerades fritt på tomten i egnahemsområdet medan många hus i trädgårdsstaden hade fasad mot gatan och trädgård in mot gården. Radhusträdgårdarna var ofta långa och smala.

Trädgårdsstädernas trädgårdar, hur såg de ut?

Fram till funktionalismens genombrott på 1930-talet var det vanligt med egen odling av grönsaker och frukt, i koloniträdgårdar och i trädgårdar i anslutning till bostaden.

³⁴ Rådberg, 1994, s. 81, 113, 124-125.

³⁵ Rådberg, 1994, s. 108.

³⁶ Egnahemsområden var villaförorter för arbetarklassen. En politisk debatt om bostadsfrågan för samhällets sämre bemedlade hade blossat upp vid 1800 talets slut som en följd av tidens snabba urbanisering. År 1899 tillsatte kungen en egnahemskommitté som skulle utreda möjligheterna till bättre boende för samhällets växande arbetarklass. Ett eget hem skulle mildra missnöjet och motverka groende socialistiska strömningar. Ett annat motiv var att högre levnadsstandard skulle hejda emigrationen. Nationalföreningen mot emigration var pådrivande i skapandet av egnahemsrörelsen. Wilke, 2008.

³⁷ Eriksson, 1990, och Blennow, 2002, s. 310.

³⁸ Nationalencyklopedin, NE.

³⁹ Rådberg, 1994, s. 115 och Wilke, 2008.

Egnahemsträdgårdarna utgjordes till stora delar av nyttoodling. ”Alla plana ytor på tomten skulle användas till odling av köksväxter, träden skulle vara fruktträd och buskarna bärbuskar” skriver Åsa Wilke i en artikel om villaträdgårdarnas historia⁴⁰. Spaljerade fruktträd var vanligt. Fruktträd var ofta placerade utmed trädgårdens långsidor medan bärbusarna utgjorde gräns mellan nyttoodling och gräsmatta. Nyttoodlingarna var placerade på husets baksida, längs ned i trädgården. Mot gatan var trädgården mer representativ med staket, häck, prydnadsträd och ofta en blomsterlist. Raka grusade eller sandade gångar förband olika delar av trädgården. Närmast huset var grusytan bredare. Gullregn, uppstammad fläder, rosenhagtorn och syrén var vanligt förekommande, inte sällan formade syrenerna en berså.

För egnahemsträdgårdarna fanns standardiserade planer att tillgå, de var formella med ett stort mått av symmetri. I den statliga utredningen Praktiska och hygieniska bostäder från 1921 poängteras att trädgårdens utformning bör ingå som en del i stadsplanen⁴¹. För den del av Enskede som bebyggdes mellan 1920-1930 fanns till och med ett fastställt växtmaterial i en så kallad skellettplan som skulle följas vid trädgårdarnas utformning. Där fanns angivelser om häckhöjd och häckmaterial. Hagtorn, sibirisk ärtbuske eller liguster var de valmöjligheter som gavs. ”Staket eller plank skulle inte förekomma. Dessutom skulle egnahemsägaren plantera ett visst angivet solitärträd på en angiven plats på sin förgårdsmark.[...] Trädplanteringen gav gatorna olika allékaraktär med blommande och fruktbärande träd. Trädgårdsstadsföreningen såg till att planen följdes av nybyggarna.” skriver Mari Wahlström i en artikel om egnahemsträdgården⁴².

En förteckning över växter som var typiska för trädgårdsstaden och egnahemsträdgården finns i slutet av arbetet som bilaga.

⁴⁰ Eriksson, 1990.

⁴¹ Blennow, 2002, s. 310.

⁴² Wahlström, 1996.

Dagens stadsodlingsrörelser

Tre exempel på stadsodlingsnätverk

Jag har valt att studera tre olika odlingsrörelser som samtliga har en utåtriktad verksamhet. Till skillnad från odlingssällskap vid t.ex. koloniträdgårdsområden har de en politisk agenda där deras föresats är att väcka frågor och att förändra. De tar avstamp i en pågående diskussion om miljöfrågor och hållbar utveckling.

Stadsjord

Stadsjord är ett samverkansprojekt i Göteborg där en lång rad aktörer ingår, bland andra Göteborgs interreligiösa råd, stadsdelsförvaltning och kommunala bostadsbolag⁴³. 2007 genomförde Niklas Wennberg på uppdrag av Västra Götalandsregionen en förstudie om att bedriva urban nyttoodling. Studien visade starka indikationer på att stadsnära odling kan utgöra en tillgång för staden och regionen. Det var början på det som året därpå, 2008, skulle bli ett projekt under namnet Stadsjord.

Projektet handlar om att frigöra mark för odling i staden, för att inspirera till ökad produktion av ekologiska närodlade grönsaker. Man vill låta människor med intresse och kunskap om odling odla för eget bruk och för försäljning. Projektet vill också prova ett nytt koncept "Trädgårdsänglar", där privata trädgårdar, som utgör stora markarealer, kan odlas av entreprenörer. Stadsjord har också till syfte att bygga broar mellan människor och mellan stadsdelar. Odlingsintresset ska agera gränsöverskridare mellan människor av olika religiös och kulturell bakgrund.

Församlingen, Familjebostäder och Park & Natur, samtliga markägare i Högsbo, ställde sin mark till projektets förfogande. Under våren 2009 flyttade tre grisar in i området, de skulle boka upp en del av församlingens mark för att bereda en bördig odlingsjord. Grisar i staden är idag en ovanlig syn, de tre är de första jordbruksgrisarna i Göteborg sedan andra världskriget⁴⁴. Grisarnas närvaro har fått ett positivt mottagande, de har blivit ett nytt utflyktsmål för förskolor och skolor och en mötesplats för de boende i stadsdelen. Det har blivit en plats där många stannar upp och det finns något att mötas kring⁴⁵. En odlarförening som heter Grön kultur i Högsbo har bildats. Under 2009 har cirka 800 kvadratmeter fördelat på 22 lotter upplåtits och under 2010 ska ytan utökas med ytterligare 1000 kvadratmeter. Odlarföreningen uppmuntrade odlarna att sälja överskottet av skörden vid en höstmarknad på Axel Dahlströms Torg i Högsbo. Marknaden är en utåtriktad aktivitet som får fler att uppmärksamma urbana odlingsmöjligheter samtidigt som odlarna själva får en stabilare sammanhållning.

Stadsjord finns idag i Högsbo och Bergsjön, två bostadsområden i Göteborg, men ambitionen är att verksamheten ska spridas till andra områden, först till övriga delar av staden, sedan vidare ut i hela landet. Genom att engagera de boende i området i odling vill initiativtagarna

⁴³ Följande parter står bakom projektet Stadsjord (bidrar med finansiering i någon form):

Bergsjön SDF, Chalmers, Etik & Energi, Familjebostäder, Gunnebo Slott & Trädgårdar, Göteborgs Botaniska Trädgård, Göteborgs Interreligiösa råd, Göteborgs Universitet, Innerstadens arkitekter, Högsbo församling, Högsbo SDF, KTH, Pond, Park & Naturförvaltningen, Räddningsmissionen, Västra Götalandsregionen.

⁴⁴ Etik & Energi.

⁴⁵ Frölunda stadsdelsförvaltning.

för stadsjord skapa en bättre och tryggare närmiljö. Deras syfte är i första hand socialt, genom samverkan vill de verka för hållbar stadsutveckling. De benämner sig själva som ”en mötesplats för odling, lokal mat och samverkan i kvarteret”⁴⁶.

”Vi ska producera mat i våra städer för att det är roligt och för att människor vill samarbeta kring maten, odlingen och även djuren. Ett annat skäl att producera mat i staden är att vi måste komplettera de storskaliga försörjningsmodellerna med mer småskalighet. Det handlar om en nödvändig klimatanpassning”, säger Niklas Wennberg till Etik och Energi⁴⁷.

Tillväxt

Sedan våren 2009 finns nätverket Tillväxt i Stockholm, de vill förändra staden genom stadsplantering. Med direkt aktion som metod, eller förändring genom handling, vill de göra staden mer hållbar, till en grönare och mer naturlig plats. Tillväxt har inga medlemmar, nätverket byggs upp av initiativen från de aktiva genom egen medverkan. De planterar ut ätbara, fleråriga växter, främst träd och buskar, på offentliga platser, i parker, på trottoarer och gårdar.

Deras planteringsinitiativ kallar de busplantering, vilket kan likställas med guerilla gardening, men de vill poängtera det lustfyllda och tona ner det hårda och olagliga. Verksamheten utgörs även av plantering på platser där de blir inbjudna att plantera, så som förskolor, skolor, festivaler och innergårdar. Nätverket har upprättat en förteckning över fruktträd och bärbuskar i Stockholms offentliga miljöer, en så kallad skördekartan. En viktig del i verksamheten består i att sprida kunskap om stadsodling, det gör de genom bokbord på olika forum och workshops i stadsodling i allmänhet och trädplantering i synnerhet. I framtiden vill de kunna utnyttja fler ytor, till exempel stadens tak, för odling. Nätverkets syfte är att inspirera människor att själva börja odla för att stadens bestånd av närodlad frukt, bär och nötter ska öka. De vill göra staden mer självförsörjande på mat och därmed mindre oljeberoende.⁴⁸

Mykorrhiza

Nätverket vill väcka frågor kring miljö, hälsa och global solidaritet och verka för småskalig, lokal odling. De kallar sig själva för en lösningsfokuserad rörelse som genom praktisk handling vill verka för lokal livsmedelsförsörjning och skapa ett mer hållbart sätt att leva. Det gör de genom att odla på väl synliga platser för att på så vis inspirera fler till odling, samtidigt som de faktiskt verkar för lokalt producerad mat. Liksom nätverket Tillväxt gör Mykorrhiza så kallade guerilla gardening planteringar, då de sår och planterar på väl synliga platser runtom i staden. Att nätverket är öppet för alla oavsett tidigare kunskaper är centralt, de ska verka som en mötesplats. Genom kunskapsutjämning lär deltagarna av varandras erfarenheter och kunskaper. Nätverket anordnar workshops, föredrag och diskussionssessioner kring odling och närliggande ämnesområden såsom frörättigheter och hållbar utveckling. Mykorrhiza är en del av det europeiska nätverket Reclaim the fields, som anser att lokal matproduktion är nyckeln till klimatfrågan⁴⁹. Genom att odla vill Reclaim the fields vara delaktiga i miljöfrågan och värna rätten till mark och utsäde. Odling ska främja gemenskapen med sin omgivning såväl lokalt som globalt.

⁴⁶ Etik & Energi.

⁴⁷ Etik & Energi. Etik & Energi är en fristående ideell förening som erbjuder ett program för att minska energiförbrukningen i församlingar och svenska kyrkobyggnader.

⁴⁸ Tillväxt och e-post Dante från nätverket Tillväxt.

⁴⁹ Mykorrhiza (under länken *Reclaim the fields*).

Mykorrhiza startade som ett odlingsnätverk för såväl stadsbor som människor på landsbygden. Initiativet kom från några deltagare på en kurs i ekologisk odling på Holma kursgård utanför Höör i Skåne, där det bedrivs odling och hålls kurser i småskalig ekologisk odling och permakultur. Den första aktiviteten var Guerilla Gardening plantering i Malmö en dag tidigt i april 2009. Förutom i gruppen i Malmö finns nybildade lokalgrupper i Göteborg och Stockholm.

En av organisationens stora utåtriktade aktiviteter under 2009 var klimattoppmötet i Köpenhamn, då en grupp odlade grönsaker vid Holma för ett soppkök på klimatmötet. I anslutning till soppköket informerade de om frörättigheter i Sverige och EU. Under året som gick hann gruppen även medverka med matstånd på Malmöfestivalen och Möllevångsfestivalen i Malmö samt delta med en odlingsruta vid förra årets köksträdgård i Wanås. Under Malmöfestivalen höll de en planerad workshop i Guerilla Gardening och demonstrerade stadsodling. På en övergiven tomtmark där det fortfarande finns spår av ett kolonilottsområde har malmögruppen haft några mindre odlingar, även de i avsikt att väcka odlingsintresset hos förbipasserande. För att kunna odla mer långsiktigt har de ansökt hos kommunen för att få dem att upplåta odlingsmark. Hittills ser det positivt ut och troligtvis kommer kommunen att ställa mark till Mykorrhizas förfogande för odling från våren 2010. Det upprättas då ett så kallat brukaravtal mellan stadens gatukontor och Mykorrhiza som reglerar nyttjandet av kommunens mark.

Personer från nätverket Mykorrhiza anlägger odlingsrutor, planterar och sår på en ödetomt vid Industrigatan i Malmö.

”Vi finns, som mykorrhiza i marken, på gräsrotsnivå och vill bygga nätverk som når ut till olika delar av samhället. Liksom mykorrhizan bygger vi på samarbete, både människor emellan och mellan människan och naturen. På detta sätt kan vi bygga ett samhälle som, istället för individualism och konkurrens, fungerar som en stor samarbetande organism” skriver nätverket på sin hemsida där de förklarar varför de tagit namnet Mykorrhiza.

Mykorrhiza är beteckningen på den kontaktzon som finns mellan svampars hyfer och växters rötter där ett näringsutbyte sker i symbios växter och svampar emellan.⁵⁰

Resultat

Likheter och skillnader mellan de studerade nätverken

Stadsjord, Mykorrhiza och Tillväxt har en utåtriktad verksamhet och ett politiskt syfte. De vill verka för en hållbar stadsutveckling genom att odla lokalt och göra det synligt, deras intention är att få fler att odla, men framför allt att få fler att uppmärksamma miljöproblematiken i staden. En annan gemensam nämnare är att de har en social funktion där deras verksamhet har till syfte att sammanföra människor. Nätverken skiljer sig dock åt i avseende på initiativtagare. Stadsjord startade som ett initiativ från regionen medan Mykorrhiza och Tillväxt är gräsrotsorganisationer, de som skapat nätverken har gjort det för sig själva, de är själva upphovsmän, deltagare och målgrupp. Stadsjord har mer fokus på den faktiska avkastning odlingen ger jämfört med Tillväxt och Mykorrhiza. Stadsjordsodlarna tar tillvara skörden, förädlar och säljer överskottet, helt i linje med ovan beskrivna definition av Urban Agriculture. Mykorrhiza har också den inriktningen, men är även en form av guerilla gardening rörelse. Tillväxt, som är den senast tillkomna av de tre, arbetar med plantering, mestadels på offentliga platser. Stadsjord, och i viss mån även Mykorrhiza, följer odlingen på en plats.

Likheter och skillnader mellan trädgårdsstaden och pågående stadsodlingsrörelser

“After one hundred years of debate on how to plan the city, after repeated attempts – however mistaken or disordered – to put ideas into practice, we find we are almost back where we started. The theorists have swung sharply back to planning’s anarchist origins; the city itself is again seen as a place of decay, poverty, social malaise, civil unrest and possibly even insurrection.”⁵¹ skriver Peter Hall, angående aktualiteten av klassiska stadsplaneringsvisioner. Då liksom nu diskuteras stadens problem och hur staden ska planeras.

Howards manifest ska i första hand ses som ett försök till social reform, snarare än ett stadsplaneringsideal. Boken *Garden Cities of To-morrow* behandlar ekonomiska kalkyler och strukturer för hur städer ska organiseras för att få bukt med fattigdom, social utslagning och livsmedelsförsörjning. Det var först när hans efterträdare Raymond Unwin klev in som ledare för The Garden City and Town Planning Association som stadsplanering fick högsta prioritet och det var efter Unwins gestaltning som de nya trädgårdsstäderna fick sin faktiska utformning.⁵²

När Howards vision om trädgårdsstaden nedtecknades var det som en reaktion på det samhälle i vilken den skrevs. “twentieth-century city planning, as an intellectual and professional movement, essentially represents a reaction to the evils of the nineteenth-century city.” Skriver Peter Hall, författare till boken *Cities of To-morrow* som behandlar historiens

⁵⁰ Mykorrhiza (under länken *Om Mykorrhiza*).

⁵¹ Hall, 1990, s. 11-12.

⁵² Rådberg, 1994.

huvudsakliga stadsplaneringsidéer och dess inverkan. Howard vision gick ut på att eliminera, eller i alla fall drastiskt minska, stadens problem, genom att splittra de enorma kolosser som städerna var på väg att bli och istället dela upp dem på mindre, självförsörjande enheter. Stadens problem skulle lösas genom utflyttning, vilken skulle ske frivilligt genom att erbjuda ett bättre alternativ. Det är strukturen för detta alternativ som Howard ägnar sig åt. "The vision of these anarchist pioneers was not merely of an alternative built form, but of an alternative society"⁵³, skriver Hall. Detta alternativa samhälle skulle varken vara kapitalistiskt eller byråkratiskt -socialistiskt, fortsätter Hall, det skulle vara ett samhälle byggt på frivilligt samarbete där man bodde och arbetade i självförsörjande samhällen. Hall poängterar att det ironiskt nog var just med statlig byråkratisk inverkan dessa utopier gjordes till verklighet. Det som var tänkt att bli en gräsrotsrörelse, det vill säga skulle genomföras av folket, för folket, kom istället att, då tiden var mogen, genomföras uppifrån. Då ofta på andra platser, under andra förhållanden och med andra yttringar.⁵⁴

Ebenezer Howards såg hur städerna växte, och med dem växte problemen med trångboddhet, sanitära problem, höga hyror, fattigdom, arbetslöshet, missbruk, och segregation. Landsbygden avfolkades och därmed uppstod en brist på lantbrukare, det blev för få odlare som kunde förse landets befolkning med livsmedel. Howards vision var en hållbar stadsutveckling genom självförsörjande enheter, där marken ägdes kollektivt och staden var trygg och trivsamt. Trädgårdsstaden slog vakt om livsmedelsförsörjningen, men var också ett socialt projekt. Liknande intensioner finns hos de nya odlingsnätverk som växer fram i dagens städer. Nätverk som vill verka för en hållbar stadsutveckling, lokalt och småskaligt producerad mat och samverkan mellan människor. Inte sällan har dessa rörelser ett budskap, de fungerar som ett debattinlägg om städernas utveckling och hållbarhet ur en ekologisk aspekt. Genom synliga urbana och gärna bostadsnära odlingar och guerilla gardening⁵⁵ vill de få oss att reflektera över vår närmiljö, över konsumtionsvanor och produktion.

Det finns flera likheter i ideologisk utgångspunkt mellan trädgårdsstadens ideal och dagens stadsodlingsrörelser beträffande maktperspektiv, försörjning, småskalighetsaspekt och stadens problematik, men deras metoder för förbättring skiljer sig åt. Howard ville lösa stadens problem genom utflyttning till små enheter medan dagens stadsodlingsrörelser vill ta vara på potentialen i staden, samtidigt som man, liksom i trädgårdsstaden, värnar öppna ytor och småskalighet.

En likhet mellan trädgårdsstadens ideal och dagens stadsodlingsrörelser kan skönjas i frågan om livsmedelsförsörjning, båda vill öka graden av självförsörjning i städerna men de har olika meningar om hur det ska gå till. Howard ville skapa helt självständiga städer genom trädgårdar vid bostaden, men den huvudsakliga livsmedelsförsörjningen skulle komma från det omgivande lantbruksbälte som skulle vara en del av varje trädgårdsstad. Dagens stadsodlingsrörelser vill öka livsmedelsförsörjningen i städerna genom småskalig odling spridd på stadens befintliga ytor.

Såväl Howard som dagens odlingsnätverk lyfter fram bättre folkhälsa som viktigt mål. Howard ansåg att folkhälsan skulle förbättras genom att människor skulle lämna de trångboddna städerna och flytta till trädgårdsstäder med möjlighet till ljus, ren luft och trädgård. Dagens nätverk menar att de urbana odlingarna ska leda till att människor blir medvetna om hur mat kan produceras, få tillgång till bra, närproducerade grönsaker samtidigt

⁵³ Hall, 1991, s. 3.

⁵⁴ Hall, 1991, s. 2-3.

⁵⁵ Guerilla Gardening innebär att plantera eller så något på en offentlig plats utan tillåtelse.

som odlingarna innebär möten och social gemenskap. Såväl Howard som Mykorrhiza, Tillväxt och Stadsjord värnar om den lilla människans perspektiv, en sorts gräsrotsrörelser där människor själva kan förändra genom frivilligt, verkligt handlande och där det kollektiva sätts framför det privata. När trädgårdsstäderna byggdes gick visionen till stor del förlorad men i dagens stadsodlingsrörelser finns en uttalad vision och idé, som även präglar implementeringen.

Vi kan se exempel på hur flera stadsodlingsnätverk med utåtriktade budskap uppstod i Sverige under 2008 och 2009. Nätverken tycks bli fler till antalet och fler människor ansluter sig. Inspirationen kommer från andra delar av Europa och från urban odling i tredje världen. Som exempel kan nämnas Nomadisch Grün i Tyskland som hämtat inspiration från Havanna. I London finns Capital Growth som använder sig av nätverket Landshare, en förmedling på nätet där odlingsugna kan hitta odlingsmark och där markägare kan hitta odlare. Europeiska Stadsodlingsnätverk finns även i Frankrike, Belgien, Österrike och Nederländerna för att nämna några.

Odling för ett hållbart samhälle

Verksamheterna, vars syfte är att utveckla ett mer hållbart urbant samhälle, är i många fall förenliga med en social aspekt, där aktörerna vill verka för möten mellan människor, ett utvecklat samarbete och motverka segregation och fattigdom. Man försöker att hålla ett brukarperspektiv eller vara en så kallad gräsrotsrörelse.

Odling som socialt projekt har använts i områden för att öka gemenskap och delaktighet och motverka förstörelse och utanförskap. I storstäder som New York får ungdomar i Bronx odla sin närmiljö⁵⁶. Från svenska städer finns exempel som bostadsområdena Högsbo och Bergsjön i Göteborg och Holma i Malmö där stadsodling använts som social kommunikation för främjande av granngemenskap i syfte att öka tryggheten och känslan av tillhörighet⁵⁷. ”Det som lockar många [med att aktivera sig med odling i Stadsjords verksamhet] är att de boende gör något för sig själva, sina familjer och sin omgivning. Engagemang, gemenskap och känslan för det egna området växer” menar projektledarna på Stadsjord⁵⁸.

Att odla i städerna är ingen ny företeelse, den har egentligen alltid funnits, men snarare betraktats som ett problem än en möjlighet⁵⁹. Det är först under senare år som den urbana odlingen uppmärksammas som en viktig del i utvecklingen mot den hållbara staden. Att inställningen förändrats visar flera källor, bland annat har FAO, FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation för hungersbekämpning⁶⁰, slagit fast att ”Stadsjordbruk kan utgöra ett viktigt bidrag till att förse de växande städerna med tryggad tillgång till mat samtidigt som det kan bidra till ett mer miljövänligt resursutnyttjande”⁶¹. Att stadsodling blivit accepterat som

⁵⁶ Schmidtbauer, 2010 s. 6-8.

⁵⁷ MKB fastighets AB och Stadsjord.

⁵⁸ Stadsjord.

⁵⁹ FAO Norden och Urban Harvest. *Urban Harvest: Development focused research partnerships in urban and peri-urban agriculture*, utvecklat av CGIAR. CGIAR är en sammanslutning av länder, internationella organisationer och privata stiftelser som stöder 15 institut för jordbruksforskning varav flera är belägna i utvecklingsländer.

⁶⁰ FAO, the Food and Agriculture Organization of the United Nations, eller FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation, leder FN:s och det internationella samfundets ansträngningar att nå målet: en värld utan hunger.

⁶¹ FAO, Norden.

ett bidrag till den hållbara staden vittnar pågående debatt om. Urban odling behandlas i media och i utställningar⁶², liksom av kommun och riksdag. Movium, Centrum för stadens utemiljö, behandlade nyligen stadsodling på sin årskonferens och på sin ledarsida⁶³ och i riksdagen lades förra året flera motioner om att stadsodling bör beaktas i den kommunala planeringen och som nationellt miljömål, samt skall finnas med som råd och anvisningar från Boverket och andra statliga myndigheter⁶⁴. I motionen *Stadsodling viktig i hållbara städer* skriver socialdemokraterna Siw Wittgren-Ahl och Alf Eriksson att ”Regeringen måste ge tydliga uppdrag till de berörda statliga myndigheterna för att dessa på allvar ska beakta stadsodlingen i utvecklingsarbetet för hållbara städer.”⁶⁵ I en annan motion skriver samma Alf Eriksson, här tillsammans med Birgitta Eriksson: ”Nu diskuteras också odling i städerna utifrån intresse av närodling och klimatsmarthet. Den gamla kolonirörelsen som faktiskt en gång tillkom för husbehovsodling representerar nu modernitet. Många koloniområden i städerna har byggts bort men tack och lov återstår ännu många. Till nyproduktion av bostäder knyts inte sällan möjligheter till att få en odlingslott i området. Utomlands experimenteras också med takterrassodling i stora städer.”⁶⁶.

⁶² Under 2009 visade Ekoteket, en del av Kulturhuset i Stockholm, utställningen Urbavista och Stadsmuseet i Göteborg Odlar eller dö, båda utställningar om urban odling.

⁶³ Movium, ledarsidan: *Staden som livsrum*.

⁶⁴ Motion 2009/10:C491, Motion 2009/10:C314, Motion 2009/10:C269.

⁶⁵ Motion 2009/10:C314.

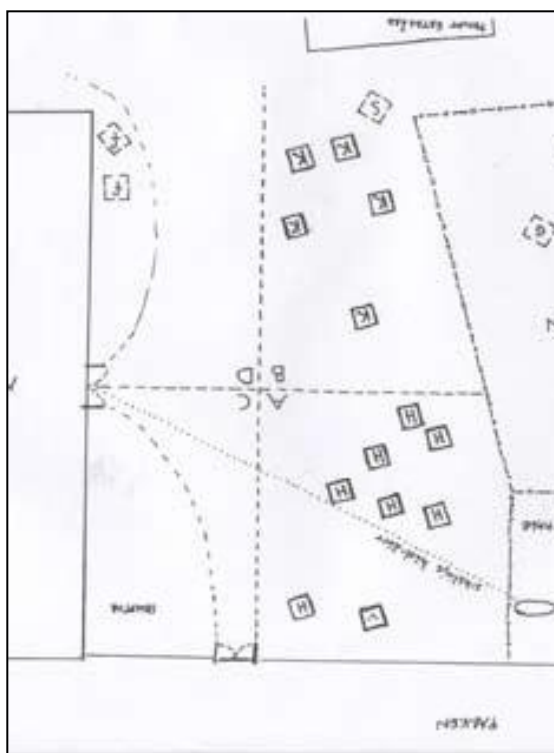
⁶⁶ Motion 2009/10:C269.

Wanåsprojektet

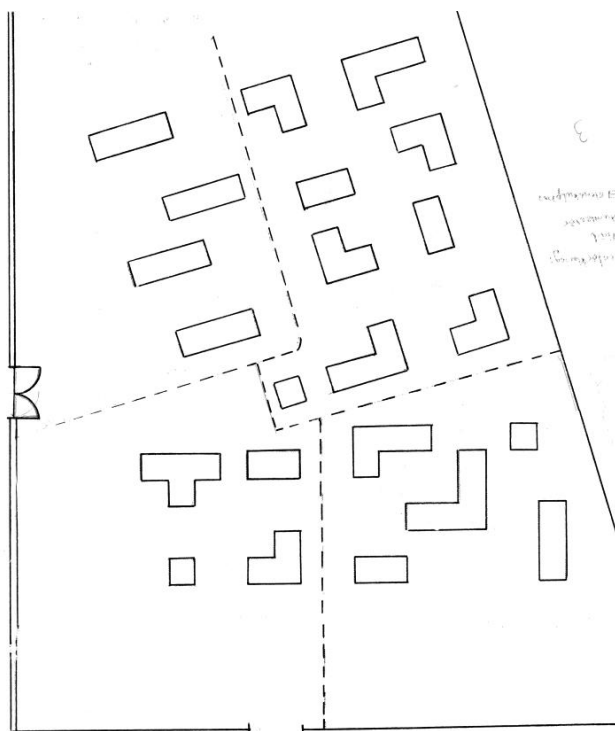
Projektet tar form

Projektet grundar sig i att man från Stiftelsen Wanås utställningar efterfrågade en ny gestaltning för den experimentella köksträdgården vid ingången till Wanås skulpturpark. Den nionde december presenterades förslaget av verksamhetsledare Marika Wachtmeister tillsammans med intendent Marie Ottosson från Stiftelsen Wanås utställningar. Studenter som var intresserade av att delta anmälde sig. Vi kom att bli sju personer som inom ramen för var sin uppsats på tio respektive 15 högskolepoäng arbetade med gestaltningen på Wanås. Redan i ett tidigt stadium kom vi fram till att stadsodling var en gemensam nämnare, kring det skulle projektet kretsas. Ledmotivet för Wanås köksträdgård 2010 blev att odla staden, att uppmana till odling av det urbana rummet under namnet Staden Växer - Gröna kvarter på Wanås.

Projektet kan betraktas som en fortsättning på det som 2009 utmynnade i The Allotment Plot som förutom en köksträdgård vid Wanås Skulpturpark skulle fungera som en odlingsrörelse på nätet, i syfte att få fler att odla själva. Avsikten med deras arbete var också att väcka tankar om vad ekologisk innebär och sätta begreppet i ett större sammanhang.

Till vänster: Plan över anläggningen 2009(Annika Söderberg och Linda Högberg).

Till höger: Plan över anläggningen 2010(Clara Karlsson-Cassland och Linda Wickström).

Från Wanås framhölls att temat för 2010 var *fördjupning*, vilket vi har tagit fasta på. Förra årets The Allotment Plot, en odlingsrörelse med devisen "Plant a square of vegetable wherever you find the space for it" handlade om att odla var som helst, att ta ledig plats i anspråk. Någonstans anas en underton av stadsodling i detta budskap, men det var inte så tydligt uttalat. 2009 stod ett femtiotal odlingslådor fyllda med grönsaker, örter och blommor

vid ingången till skulpturparken. De var till synes slumpmässigt spridda över en grusad yta, några fanns att beskåda ute i parken. Wanås fungerade som epicentrum för världens spridda odlingsrutor. I år har rutorna packats samman, formats om till kvarter, med staden som förlaga. Stadsodling är årets tema och det är en fördjupning av förra årets odlingsrörelse. Ansvariga för gestaltningen av den övergripande strukturen var Clara Karlsson-Cassland och Linda Wickström. Lådorna kommer att flyttas med hjälp av gemensamma och frivilliga krafter en helg i april. Plantering av lådorna kommer ske i samarbete med Projektkurs trädgårdsdesign i månadsskiftet april-maj.

Mycket tack vare att vi alla var inne på samma spår redan från början, om odling i stadsnära miljöer, kom vi snabbt till handling. Vi var alla på det klara med att en uppsats på 10 högskolepoäng skulle innebära mycket jobb på kort tid, så det gällde att komma till skott med det samma. All organisation och planering kring projektet är en del av examensarbetet. Då projektet påbörjades fanns inga ekonomiska medel eller andra resurser färdiga. Vi studenter har själva sökt sponsorer för jord, frö och växtmaterial. Vi har även anhållit om pengar från SLU. Hos övervägande del av de uppringda företagen har vi mötts av positiv respons, vilket givetvis underlättat arbetet i allmänhet och fortsatt sökande i synnerhet.

Möten och korrespondens

Mötena inom gruppen har varit många och långa. Efter vårt första besök på Wanås den 15:e januari har vi dels haft möten mellan studenter och handledare då alla suttit med, och dels studentmöten där vi tagit upp frågor om sponsorer, ansvarsfördelning, namnval, informationsspridning och flytt av pallkragar. En livlig korrespondens har också förts via e-post för att i möjligaste mån begränsa antalet möten och därmed underlätta för alla. Att vi skulle söka sponsorer som kunde bidra med en del av växtmaterialet var nog de flesta av oss på det klara med vid ett tidigt stadium, men när det gick upp för oss att det inte fanns några resurser avsatta uppstod viss disharmoni och stämningen i gruppen sjönk för en tid. Många av oss blev stressade över den ökade arbetsbördan mitt under pågående uppsatsarbete. Efter några veckor verkade gruppen åter mer samlad. Visst tar det tid med möten och ibland var det just att få ett möte till stånd på en tid då alla kunde som var det svåraste av allt. Så här kunde det låta:

”Svårt att hitta tid som alla kan. En del har skrivit en dag de kan, andra har skrivit när de inte kan. Ingen har skrivit att de inte kan torsdag.

Är det OK för alla att träffas torsdag fm. kl 10?

Tacksam för snabb respons!!

/Lisen”

”OK, då bestämmer vi att mötet förläggs till den 10 febr. onsdag kl. 14.30!!!!”

Jag tror ändå att det var just möte som var en förutsättning för att återfå den goda stämningen och kreativiteten i gruppen. Om man inte möts är det lätt att egen irritation förflyttas till ”den andre” och att det uppstår ett ”vi” och ”dom”. Att vi fick positiva besked från önskade sponsorer och att Maria Hellström hjälpte oss med kontakter inom SLU bidrog också till att återfå lusten. För mig har det varit mycket värdefullt med det stöd och den entusiasmerande support jag fått av Julia Zuber och Hanna-Sofia Larsson. Vi träffades vid några tillfällen som en egen grupp i syfte att utbyta information om växtval och idéer kring design.

I mitten av februari bestod den rikliga e-postkorrespondensen mest av frågor om frö och plantmaterial. Meddelandenas ämnesrad bär spår: *Wanås önskelista frö, Påminnelse Runåbergs, Sponsorer Stångby, En äng i stadens köksträdgård* och så vidare. Den rikliga

korrespondensen har fortsatt, även om den klingat av som en logisk följd av att mycket är uppstyrt, men också till följd av att skrivandet på de individuella uppsatserna tar mycket tid och all koncentration. Troligtvis kommer det bli mycket möten och e-postkorrespondens när våra skriftliga arbeten är inlämnade och det börjar närma sig tid för anläggning. Det ska bli spännande att komma ut till Wanås igen, sist vi var där var det fullt med snö men de sista dagarna har det smält undan mycket och våren är nog på väg.

Första mötet på Wanås. Först presentation och diskussion, sedan ut i snön för att titta på köksträdgården och parken.

Möte med Mykorrhiza

Den 26 januari var Errika, Hanna-Sofia och jag från projektgruppen på möte med Mykorrhiza. Jag var där i syfte att få veta mer om gruppen både för uppsatsens räkning och för eventuellt framtida engagemang. Det var lätt att ryckas med i den sprudlande kreativitet som rådde. Med på mötet fanns många personer som var där för första gången, jag kände mig snabbt välkommen och som en del av gruppen. Det stundade ett möte med Malmö kommun som eventuellt skulle ge nätverket kommunal mark att odla på. Mycket kretsade kring frågan om odlingsplats, men även andra projekt för våren behandlades såsom kunskapsutjämnning om frösådd och odling, en temaföreläsning och diskussion om fröpolitik och fröpatent, utställningsträdgård och gerilla odling. Vi frågade om deltagare på mötet var intresserade av att hjälpa oss med att gräva, flytta jord och pallkragar vid Wanås en helg i april. Responsen var stor, så vi hoppas på deras hjälp vid anläggandet av köksträdgården.

Sponsorer och andra intressenter

Jorden och de flesta frösorterna kommer att vara ekologiska, men det är idag omöjligt att få tag på ekologiskt producerade plantor. Så vitt jag vet använder samtliga odlare långtidsverkande gödningsmedel i containerodlat material. I brist på ekologiskt producerade växter ville vi använda svenskproducerat material, det kändes viktigt i en köksträdgård tänkt att vara ekologisk. När det gick upp för oss vilken diger mängd växter anläggningen skulle kräva valde vi att inte prioritera denna fråga. Dock visade det sig att flertalet företag endast var beredda att sponsra med växter de själva förökat, därmed får vi ett lokalproducerat plantmaterial. Problemet löste sig av sig självt.

Arbetet med att söka sponsring har varit omfattande och har tagit mycket tid i anspråk. Gruppen av studenter har haft ett par möten där vi diskuterat vad vi behöver söka sponsorer för, vilka företag vi ska kontakta och hur de ska fördelas mellan oss. Vi har även

haft ”stormöten” då handledare varit närvarande för att diskutera behov av plantor, frö, jord, maskiner, grus, bilar etc. Vi var tre personer som tillsammans utformade två sponsorbrev, ett för sponsorer som medverkade år 2009 och ett till nya sponsorer som inte tidigare var bekanta med Wanås köksträdgård⁶⁷. För att få fram lämpliga företag tog jag fram listor över plantskolor som jag sedan presenterade för gruppen. Till att börja med hade vi ungefär fyra företag per person som vi skulle kontakta. Detta antal har dock stigit till närmast det dubbla för min del och jag tror att det gäller för fler i gruppen.

Jag skickade ut det sponsorbrev vi skrivit via e-post och ringde därefter upp företagen några dagar senare. Majoriteten av de företag jag varit i kontakt med har ställt sig positiva till sponsring och jag har fått ett mycket trevligt bemötande. Det har varit arbetsamt men också roligt att ha denna företagskontakt som har inneburit återkommande telefonsamtal och e-post till varje företag. En första förfrågan per telefon har följts av en ”önskelista” från gruppen över växter via e-post, därefter har jag återkommit på telefon för att få reda på vilket plantmaterial de kan tänka sig att skänka. Ofta har det inneburit flera samtal per företag. Förutom plantor har jag även sökt sponsring för färdig ängsmatta från Veg Tech och pilsplanor från Lillöpil. Balsgård kommer att låna oss havtornsbuskar. I det ärendet har jag varit i kontakt med Kimmo Rumpunen, utvecklingsledare och forskare vid Balsgård.

Tillsammans med Julia och Hanna-Sofia presenterade jag projektet för Anette Neldestam, informationsansvarig på SLU Alnarp, för att eventuellt kunna erhålla ekonomisk hjälp från SLU för att täcka transporter, köpa in fler pallkragar etc.

Bloggen och omvärlden

En blogg med namnet Staden Växer har startats upp. Från början verkade ingen i gruppen särskilt entusiastisk till att blogga om projektet. Själv såg jag det mest som något som skulle stjäla tid från mitt arbete och förstod inte riktigt vikten av den utåtriktade verksamheten. Så åtog sig Linda Wickstöm att ha huvudansvaret för bloggen. En gång i veckan skulle hon skriva, under förutsättning att vi andra deltog i bloggandet. Vi trodde att vi skulle ta över The-Allotment-plot-bloggen, men det visade sig att de ville ha den kvar för eget bruk.

Nu har jag insett fördelar med bloggen som jag inte såg tidigare. För det första är det en marknadsföringskanal för projektet och för oss, för det andra är det ett sätt att visa upp våra sponsorer och för det tredje är det en dokumentation över processen. Nu tycker jag att det är bra att vi har vårt eget namn, vårt tema och vår egen blogg. Staden Växer är inte bara en förlängning av landskapsarkitekternas gestaltning från 2009, det är ett eget koncept, en fri installation på Wanås 2010. Det känns bra och det känns stort.

Det har varit bra att kunna hänvisa sponsorer till vår blogg, men eftersom vi inte har så mycket att visa upp ännu från Wanås, så har The Allotment plots hemsida och blogg varit värdefulla. Än så länge har vi mest skrivit om vilka som deltar i projektet och vad projektet går ut på, men även hur det går, vilka sponsorer som är klara, och att köksträdgården är en del av våra uppsatser. Vi kommer att ha stor användning för bloggen när vår anläggning börjar ta form och jag hoppas att fler i gruppen kommer att delta.

⁶⁷ Brev till sponsorer, se bilaga 2.

Gestaltning

Köksträdgårdens odlingsrutor består av pallkragar med måtten 1,2 x 1,2 meter. Mitt gestaltungsförslag omfattar 12 rutor uppdelade i fyra enheter. Var enhet har fått ett tema: Inne, Hus, Ute och Landsbygd. Designen bottenar i studien över trädgårdsstadens ideal och hur dagens stadsodlingsrörelser tar sig an urban odling.

Trädgårdsstadens ideal var ett möte mellan stad och land, Howard visualiserade detta med tre magneter, jag vill istället visa övergången mellan stad och land genom att sammanföra stadsmässiga attribut med bilder för landsbygd. Jag har valt att göra det genom att låta odlingslådor få formen av huskroppar av klängväxter och gestalta det möblerade rummet med hjälp av odlade material: en ryamatta av timjan leder fram till två fåtöljer av levande pil. En låda är stensatt med gatsten, där naturens växtkraft gör sig påmind. Längre bort möter vi naturen, här gestaltad av en äng. Ängen anknyter till Wanås historia då kartor över Wanås gods från 1750-talet visar en stor trädgård sydväst om slottet, som omgiven av ängar och åkrar.

Trädgårdarna i anslutning till trädgårdsstadens bostäder var i första hand till för rekreation och vila, men plats för husbehovsodling var också en viktig faktor⁶⁸. Köksträdgårdens odlingsrutor visar trädgårdens ändamål, här finns nyttododling i form av grönsaksbäddar och här finns fåtöljer som erbjuder rekreation och åskådliggör trädgården som en förlängning av bostaden. Fåtöljerna är placerade mitt i en odling av kryddor i kontrastfärgerna rött och grönt.

Genom att visa en yta av uppbruten gatsten vill jag manifestera hur delar av staden kan omvandlas till odling. Stadens nya odlingsrörelser kommer till uttryck genom björnbärets slingrande grenar som kämpar mot gatstensbeläggningens hårdgjorda yta, vid sommarens slut kan wanåsbesökaren se vem som vann striden. Den lokalproducerade maten visualiseras med kålhuvuden, mangold och bönor som växer ur huskropparna och smultron och jordgubbar färdiga att plockas direkt från väggen. Det är ett nytt sätt att odla då fler ytor måste tas i anspråk för att mätta en växande befolkning. Planteringen av havtorn och nepeta står i en fattig jord, vilket många gånger är realiteten för växterna i stadsmiljö. Dagens urbana odlingsrörelser använder den befintliga stadsmiljön: parkerna och husen, dess gårdar, väggar och tak.

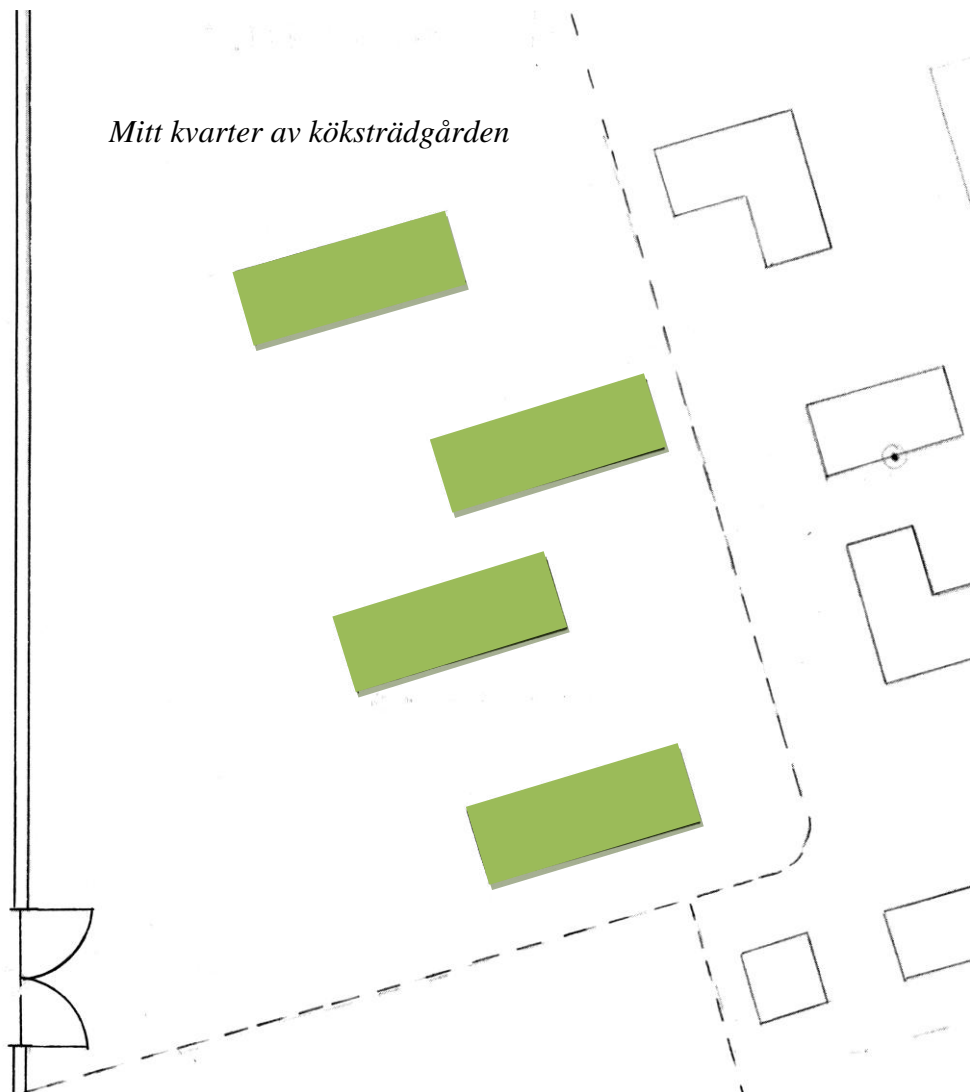
⁶⁸ Blennow, 2002, s. 293-294.

I nyttoodlingen möts traditionellt och modernt. Kålen och humlen härrör från medeltidens nyttoodlingar med humlegård och kålgård. Gamla växter används på nya sätt, medicinalväxten gurkört har använts för att bota hosta, lunginflammation och depression, idag används dess blålila blommor till matdekoration. Gräslök förknippas med svensk sommar, medan bronsfänkålen får mig att associera till nya smaker med inspiration från det asiatiska köket. Att blanda nyttoväxter med blommor är både klassiskt och modernt. Över hela anläggningen framträder trädgårdens föresats: mötet mellan nytta och estetik.

Nedan visas planen över anläggningen. Mitt gestaltungsförslag avser de fyra rutorna överst till vänster i planen (inom kraftigt streckad ruta). Varje rektangel består av tre pallkragar, 1,2 x 1,2 meter vardera. Till vänster syns ingången till magasinet. Åt höger avgränsas området av en hästhage. Längst i söder, nedåt på planen, visas ingången till parken. De flesta besökare anländer norrifrån. På följande sidor visas illustrationsplanerna för varje tema; Inne, Hus, Ute och Landsbygd. För ökad förståelse av några av rutorna finns även ett par snitt och en axonometri. Planteringsplaner visas ruta för ruta. De finns som bilagor tillsammans med en växtlista⁶⁹.

⁶⁹ Temarutan Landsbygd som illustreras av äng är anlagd med en ängsmatta och pluggplantor från Veg Tech. För de rutorna finns ingen planteringsplan.

Inne

ruta I-III

Matta av
gråtimjan

Rutor med
grön persilja
och röd revsuga

Fåtöljer växer
i den rutiga
mattan

Trädgårdarna i anslutning till trädgårdsstadens bostäder var i första hand till för rekreation och vila, men plats för husbehovsodling var också en viktig faktor. Köksträdgårdens odlingsrutor visar trädgårdens båda syften där den också tjänade som en förlängning av bostaden.

Här åskådliggör en timjanmatta och en kryddbädd med två fåtöljer sambandet mellan ute och inne. Timjanmattan består av ett rutmönster av två sorters gråtimjan, *Thymus praecox*, i grått och rosa. Kryddbädden med pilfåtöljerna erbjuder såväl nytta som rekreation.

Hus ruta IV-IV

Bågar bildar
formen av hus-
kroppar med
sadeltak

Savoykål och
narcisstobak

Humle

Purpurstörböna

Gurkört och gräslök

Djungelgurka

Bronsfänkål, mangold
och jätteverbena

Nyttodling med bågar som bildar formen av huskroppar illustrerar stadsodling i tre rutor där det traditionella möter det moderna. Kål och tobak ramas in av humle i den första rutan, samtliga kösväxter med lång historia. Kålgård och humleodling går tillbaka till medeltiden, men här i ett modernare uttryck och med senare tillkomna sorter.

I den andra rutan samsas gurkört, gräslök och purpurlila störbönor som slingrar sig uppåt husgaveln. Gamla växter används på nya sätt, medicinalväxten gurkört har använts för att bota hosta, lunginflammation och depression, idag används växtens blommor till matdekoration.

Innanför spaljén med djungelgurkager mangold, bronsfänkål och jätteverbena ett färgsprakande uttryck i grönt, lila, gult och rött i den tredje rutan.

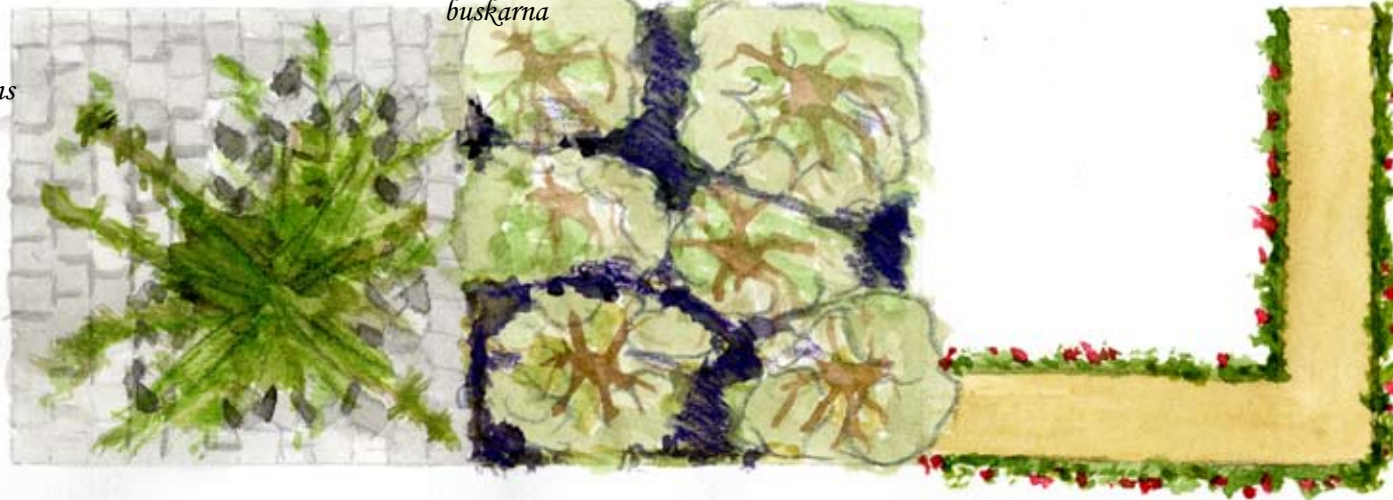
Ute ruta VII-IX

*Gatsten bryts upp
av björnbärsbuskens
växtkraft*

*Kantnepetan pryder
marken mellan havtorns-
buskarna*

*Havtorn med
nyttiga bär*

*Vägg med smultron
och jordgubbar*

Här bryts gatstens-
beläggningen upp
av björnbärsbuskens
växtkraft.

Staden är en miljö
fylld av hårdgjorda
ytor, gatsten, asfalt,
näringsfattig jord och
husväggar. Där det
är ont om odlingsbar
mark kan vi istället
odla i upphöjda båd-
dar och olika kärl och
då marken inte räcker
till finns andra ytor:
balkonger, väggar och
tak.

Havtorn och nepeta är
tåliga växter som står
i en sandig bädd. Hav-
torn är en buske som
klarar blåst och salt,
vilket är bra förutsätt-
ningar i stadsmiljö, på
hösten får honplan-
terna tätt med vackert
lysande orangea bär
sprängfyllda med c-vi-
tamin och antioxidan-
ter. På bären kan man
göra god saft, sylt eller
marmelad.

Två pallkragar har
ställts på högkant och
bildar en vindsyddad,
avskild plats, väggarna
täcks av smultron och
jordgubbar förärdiga
att plocka direkt.

Landsbygd

ruta X-XII

Äng

*Vädd, prästkrage och
gulmåra ...*

"Ängen är åkerns moder"

En stadsnära äng bidrar till den biologiska mångfalden, där finns många blommor som lockar till sig fjärilar, humlor och bin. Ängen får symbolisera sambandet mellan det kultiverade och naturen. Ängen står för det otuktade och vilda, den kan vara en metafor för avkoppling och frihet.

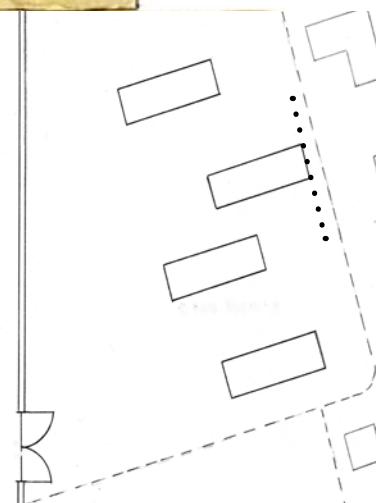

Snitt

Hus, Ruta 4

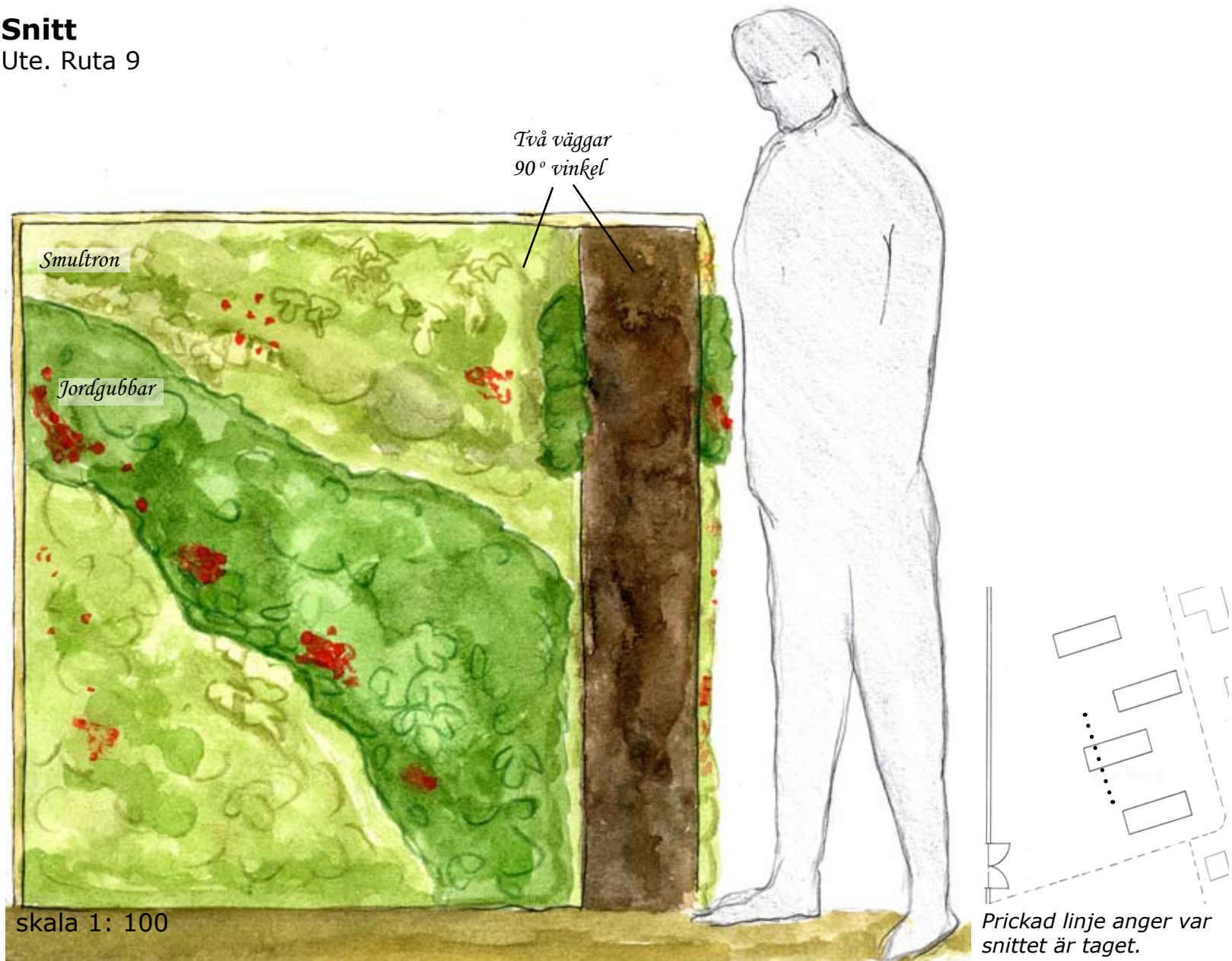
skala 1:100

Prickad linje anger var snittet är taget.

Snitt

Ute. Ruta 9

Levende väggar av smultron och jordgubbar.

Två väggar står i 90 ° vinkel i förhållande till varandra. De är byggda av uppresta pallkragar. Väggen blir 1,2 meter hög och är planterad på båda sidor.

Axiometri

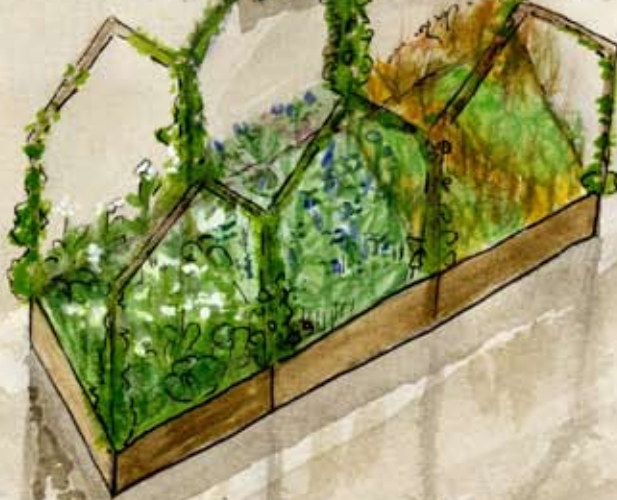
mitt kvarter

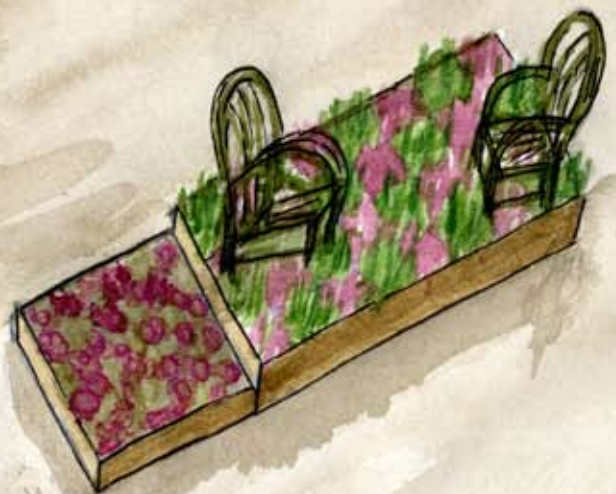
Landsbygd
Ängsvegetation

Ute
*hårdgjord yta, vägg
och buskar*

Hus
stiliserad huskropp, nyttoodling

Inne
*fåtöljer av flätad pil på
matta av kryddor*

Diskussion och slutsats

Har trädgårdsstadens ideal och dagens urbana odlingsrörelser så mycket gemensamt som jag trodde mig kunna skönja? Är deras ideologiska utgångspunkt densamma? I så fall: varför skiljer de sig så mycket från varandra? Trädgårdsstaden och dagens odlingsrörelser är två olika idéströmningar som båda behandlar sin samtids urbana problem. Såväl trädgårdsstadens ideal som dagens stadsodlingsrörelser är produkter av sin samtid, där båda kräver en kontextuell tolkning. Är det då bara tidens verklighet som gör att de brottas med problemen på olika sätt? För att med säkerhet kunna uttala sig om det krävs en djupare studie, men detta arbete vill visa på likheter och skillnader i hur två rörelser sökt lösning på sin samtids urbana problem.

Medan Howards vision grundade sig på en utflyttning från städerna vill dagens stadsodlingsrörelser förändra vårt sätt att leva genom att tillföra element i staden som gör den mer hållbar, mer trivsamt och mindre segregerad. De vill ta tillvara stadens potential och förändra inom det som redan finns. Den urbanisering som tog sin början i Howards samtid har intensifierats och idag lever fler människor i städer än på landet⁷⁰, det vore naivt att tro att dagens storstäder, metropoler med många miljoner människor, skulle kunna splittras upp och arrangeras i enheter om 60 000 personer i varje med ett omgivande lantbruksbälte. Varje idealsamhälle har sin kontext och dagens stadsplanerare måste planera för en hållbar utveckling där vi tvingas ta tillvara stadens ytor och resurser. Trädgård och odling på tak och väggar, nya sätt att ta tillvara dagvatten, och sopor som blir till biogas är några exempel.

I mitt gestaltungsförslag har jag lyft fram trädgårdsstadens möte mellan stad och land och trädgårdens ändamål samtidigt som jag visar på paralleller till dagens stadsodling, där stadens element tas tillvara för att bereda utrymme för odling som en del av hållbar stadsutveckling. Det har varit intressant att låta en jämförande studie av företeelser från olika tidsperioder ligga till grund för ett gestaltungsförslag. Arbetet med köksträdgården är ett samarbete mellan Wanås stiftelse och SLU och mellan oss studenter som gestaltar den, därför har samarbetet och grupprocessen lyfts in i det skriftliga arbetet. Grupprocessen ska ses som en del i tillblivelsen av mitt gestaltungsförslag och köksträdgården som helhet.

⁷⁰ FAO, Norden.

Källor och litteratur

Tryckta källor

Blennow, A-M, 2002, *Europas trädgårdar*, Lund.

Caldenby, C, (red.), 1991, *Trädgårdsstäder i praktiken*, Göteborg.

Eriksson, Eva, 1990, Ett eget hem på fri grund, *Byggnadskultur*, nr. 1, s.21-28.

Flink, M, 1994, *Tusen år i trädgården: från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*, Stockholm.

Hall, P, 1990, *Cities of Tomorrow*, Oxford.

Hansson, B och Hansson, M, 2002, *Köksträdgårdens historia*, Lund.

Hobhouse, P, 2004, *Trädgårdskonstens historia 3000 år*, Stockholm.

Howard, E, 1985, *Garden Cities of To-morrow*, Bristol

Jarlöv, L och Horgby, C, 1991, *Lägenhetsträdgårdar*, Stockholm

Lind, G, 1933, *Egnahemsträdgården*, Stockholm.

Lindblad, I-B, 1998, *Uppsatsarbete – en kreativ process*, Lund.

Rådberg, J, 1994, *Den svenska trädgårdsstaden*, Stockholm.

Schmidtbauer, P, 2010, ungdomar i Bronx får gröna fingrar, *Naturvetare*, nr 1, s. 6-8.

Wahlstöm, M, 1996, Egnahemsträdgården - den planerade folkhemsdrömmen, *Byggnadskultur*, nr. 2, s. 10-14.

Ward, S. V, 1992, *The Garden City*, Oxford.

Wilke, Å, 2008, Villaträdgården genom tiderna, *Byggnadskultur*, nr. 2, s. 4-8.

Otryckta och elektroniska källor

Capital Growth

<http://www.capitalgrowth.org/> , online 2010-02-28.

Dante från nätverket Tillväxt, e-post skickad 2010-02-23 (intervju via e-post).

Ekolantbruk, ekologiska lantbrukarnas tidning

<http://www2.ekolantbruk.se/pdf/7871.pdf> , online 2010-02-28.

Etik & Energi

<http://www.etikochenergi.se/artiklar/stadsjord-ett-gronare-kvartersliv.html>,
online 2010-02-22.

Frölunda stadsdelsförvaltning, tjänsteutlåtande, november 2009

[http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/3A1BC69A664163DBC1257673004C5CC3/\\$File/Stadsjord.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/3A1BC69A664163DBC1257673004C5CC3/$File/Stadsjord.pdf?OpenElement), online 2010-02-25.

FAO, Norden

<http://www.faonorden.se/start.asp?sida=11235>, online 2010-02-26.

Koloniträdgårdsförbundet

<http://kolonitradgardsforbundet.se/>, online 2010-02-07.

MKB fastighets AB

http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/mkb_fastighets_ab/pressrelease/view/nu-blommar-det-hos-sjaelvfoervaltarna-306842 , online 2010-02-14.

Motion 2009/10:C269, Trädgårdsodling för hållbara städer

http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=410&dok_id=GX02C269 ,online 2010-02-13.

Motion 2009/10:C314, Stadsodling viktig i hållbara städer.

<http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=410&dokid=GX02C314> , online 2010-02-13.

Motion 2009/10:C491, Trädgårdar behövs i hållbara städer

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=2009/10&bet=C491>,
online 2010-02-13.

Movium, *Staden som livsrum*

<http://www.movium.slu.se/Ledaren/lasmer.cfm?73> , online 2010-02-13.

Mykorrhiza

<http://www.mykorrhiza.se/> , online 2010-02-28.

Nationalencyklopedin, NE

<http://www.ne.se/egnahemsr%C3%B6relsen>, online 2010-02-18.

Nomadisch Grün

<http://prinzessinnengarten.net/> ,online 2010-02-28.

Runåbergsfröer

<http://www.runabergsfroer.se/html/villkor.htm> , online 2010-02-28.

Staden växer

<http://stadenvaxer.wordpress.com> . 2010-03-01.

Stadsjord

<http://www.stadsjord.blogspot.com/>, online 2010-02-18.

The Allotment Plot

<http://www.theallotmentplot.se> , online 2010-02-13.

The First Garden City Heritage Museum

http://www.gardencitymuseum.org/exhibitions/cheap_cottages_exhibition, online 2010-02-17.

Tillväxt

<http://www.tillvaxt.org/>, online 2010-02-22.

Tomorrow's Garden City (Letchworth Garden City Heritage Foundation)

<http://www.tomorrowsgardencity.com/1905>, online 2010-02-17.

Urban harvest

<http://www.uharvest.org>

vidare under fliken "Definitions"

eller: <http://www.uharvest.org/index.shtml?apc=a~a~647~~~EN~A~-----1-&a=a&c=b&e=653&vid=15>, online 2010-02-26.

Fotografier:

Sidan 20:

Mykorrhiza, fotografi av Max Nordström (fotografen har godkänt publiceringen).

Sidan 30 och 33:

Pilfåtoljen är hämtad från google.com (inga reservationer för publicering).

Sidan 33:

Gräslök, femte bilden från vänster på illustrationsplanen är tagen av "Thesonny". Verket heter "Chives". Bilden är hämtad från flickr.com¹.

Rödblåg revsuga, fjärde bilden från vänster på illustrationsplanen är tagen av "Jacki-Dee". Verket heter "Groundcover". Bilden är hämtad från flickr.com².

Timjan, längst till vänster på illustrationsplanen är tagen av "Louisa catlover". Verket heter: "Juvels". Bilden är hämtad från flickr.com³.

Sidan 34:

Savoykål, på illustrationsplanen är tagen av "Jeena Paradies". Verket heter "Weißkohl". Bilden är hämtad från flickr.com⁴.

Sidan 35:

Havtorn, till vänster på illustrationsplanen är tagen av "Peter Giger". Verket heter "Sea Buckthorn". Bilden är hämtad från flickr.com⁵.

Havtorn, till höger på illustrationsplanen är tagen av "Badly Drawn Dad". Verket heter "Sea Buckthorn". Bilden är hämtad från flickr.com⁶.

Nepeta till vänster på illustrationsplanen är tagen av "Kingsbrae Garden". Verket heter "Nepeta faassenii". Bilden är hämtad från flickr.com⁷.

Smultron till höger på illustrationsplanen är tagen av Elin Andersson (fotografen har godkänt publiceringen).

Övriga fotografier är tagna av Lisen Hendeberg.

¹ Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande 2.0 Generisk licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

Bilaga 1

Brev till företag som medverkat år 2009:

Hej

För ett år sedan, 2009, anlades en ekologisk, experimentell köksträdgård på Wanås. Detta gick att genomföra tack vare ett samarbete mellan SLU, Wanås stiftelse och de samarbetspartner som ställde upp med växter, fröer och jord. Utan Er hade detta projekt aldrig kunnat bli verklighet!

Samarbetet mellan SLU och Wanås stiftelse fortgår och vi hoppas att Ni vill vara med oss även detta år. Den 16 maj slår Wanås upp portarna för säsongen 2010 som varar in i oktober. I år är vi en ny grupp studenter som ska ta ett nytt grepp om The Allotment Plot och köksträdgården på Wanås. Som en fördjupning och vidareutveckling av 2009 års gestaltning vid Wanås skulpturpark på temat experimentell, ekologisk köksträdgård vill vi visa det urbana rummets odlingspotential och uppmana till odling av nya ytor i staden, se nya möjligheter.

Gå gärna in och kolla på:

www.theallotmentplot.se

www.wanas.se

Tack för föregående år!

Vi ser framemot ett fortsatt samarbete och hör av oss inom kort per telefon.

Med vänliga hälsningar...

Brev till företag som inte medverkat tidigare år:

Hej

Vill Ni vara med och synas där det händer?

Vill Ni vara med och bidra till ett ökat odlingsintresse i stadsmiljö?

Vi är en grupp blivande trädgårdsingenjörer vid SLU, Alnarp som har fått möjligheten att gestalta köksträdgården på stiftelsen Wanås utställningar som en del i vårt examensarbete.

Vi vill erbjuda besökarna på Wanås en vandring genom köksträdgården och se det som en vandring genom den odlade staden.

Projektet som initierades redan förra året gick att genomföra tack vare ett samarbete mellan SLU, Wanås stiftelse och de samarbetspartners som sponsrade med fröer, plantor och jord. Det blev förutom en köksträdgård vid Wanås Skulpturpark en odlingsrörelse på nätet, öppen för alla att delta i, i syfte att få fler att odla själva. Projektet fick namnet The Allotment Plot.

Wanås besöks årligen av tusentals personer och den 16 maj öppnar portarna för säsongen 2010 som varar in i oktober. Vi hoppas att med Er hjälp kunna upprepa förra årets succé!

Vi önskar därför att bli sponsrade med växtmaterial från Er. Som tack får ni Er företagslogga presenterad i Wanås populära utställningskatalog, på projektets blogg samt i vår informationsbroschyr som delas ut på plats.

Gå gärna in och kolla på:

www.theallotmentplot.se

www.wanas.se

Vi ser framemot ett samarbete och hör av oss inom kort per telefon.

Med vänliga hälsningar...

Växtlista för trädgårdsstäder och egnahemsträdgårdar

(exempel på vanligt förekommande och/eller rekommenderade växter)

Äpplen:

Malus domestica, sorter:

Arvidsäpple

Cellini

Charlamovsky

Gravensteiner,

Gul Richard,

Gyllenkroksastrakan,

Hornsbergsäpple,

Husmodersäpple,

Klar Astrakan,

Maglemer, Oranie,

Signe Tillisch,

Säfstaholm,

Transparent blanche,

Åkerö

Päron:

Pyrus communis, sorter:

Esperens herre,

Gråpäron,

Hofsta,

Williams spalje.

Plommon:

Prunus domestica, sorter:

Czar,

Hackmansplommon (rotäkta),

Reine Claude,

Victoria

Körsbär:

sötkörsbär, *Prunus avium*

surkörsbär, *Prunus cerastus*,

sort: Allmän gulröd biggarå

Buskar och träd:

björk, *Betula pendula*

sibirisk ärtbuske, *Caragana arborescens*

hagtorn, *Crataegus flabellata*, *C. laevigata*

silverbuske, *Elaeagnus commutata*

blodbok, *Fagus sylvatica atropunicea*

valnöt, *Juglans regia*

Gullregn, *Laburnum*

magnolia, *Magnolia sp*

mahonia, *Mahonia aquifolium*

paradisäpple, *Malus sylvestris* var.

paradisiaca

doftschersemin, *Philadelphus coronarius*

Gran, *Picea abies*, *Abies sp*

tall, *Pinus sylvestris*

pimpinellros, *Rosa pimpinellifolia*

gammaldags rosor, *Rosa multiflora*, *R.*

wichurana, *R. sp*

vresros, *Rosa rugosa*

fläder, *Sambucus nigra*

oxel, *Sorbus intermedia*

ädelsyréner, *Syringa vulgaris* ('Andenken an Ludwig Späth', 'Charles X', 'Madame lemongei', 'Marie Legraye')

ungersk syrén, *Syringa josikea*

tuja, *Thuja occidentalis*

Klängväxter:

clematis, *Clematis sp.*

murgröna, *Hedera helix*

kaprifol, *Lonicera periclymenum*, *L.*

caprifolium

vildvin, *Parthenocissus inserta*

klängrosor, *Rosa sp*

Bär m.m.:

jordgubbar, *Fragaria* × *ananassa*

smultron, *Fragaria moschata*, *F. vesca*

rabarber, *Rheum rhaponticum*

svarta vinbär, *Ribes nigrum*

röda vinbär, *Ribes rubrum*

krusbär, *Ribes uva-crispa*

hallon, *Rubus idaeus*

vindruva, *Vitis vinifera*, sort: Smithmans

sockerdruva)

Lök- och knölväxter:

krokus, *Crocus sp*

Snödroppe, *Galanthus nivalis*

hyacint, *Hyacinthus orientalis*

Bilaga 2

narciss, *Narcissus sp*
morgonstjärna, *Ornithogalum umbellatum*
tulpan, *Thulipa x gesneriana* (enkel tidig
röd)

Perenner:

gul svärdsilja, *Iris pseudacorus*
violiris, *Iris sanguinea*
daglilja, brunröd-, *Hemerocallis fulva*
daglilja, gul-, *Hemerocallis lilioasphodelus*
bergenia, *Bergenia cordifolia*
japansk lykta, *Physalis gigantea*
luktpion, *Paeonia lactiflora* (bl.a. 'Bowl of
beauty')
bergklint, *Centaurea montana*
vårkrage, *Doronicum orientale*
krollilja, *Lilium martagon*
madonnalilja, *Lilium candidum*
stormhatt, *Aconitum napellus*
doftviol, *Viola ododata*
höstaster (blå och rosa), *Aster dumosus*, *A.
novi-belgii*
höstgullris, *Solidago gigantea*, *S.
canadensis*
trädgårdsnattviol, *Hesperis matronalis*
gul nunneört, *Pseudofumaria lutea*
(*Corydalis lutea*)
myskmalva, *Malva moschata*
höstanemon (rosa), *Anemone hupehensis*
getrams, *Polygonatum odoratum*
akleja, blå och vinröd, *Aquilegia vulgaris*
stäpplilja, *Eremurus sp*

stjärnflocka, *Astrantia major*
plymspirea, *Aruncus dioicus*
praktlysing, *Lysimackia punctata*
vintergröna, *Vinca minor*
rosenkrage, *Tanacetum coccineum*
(*Chrysanthemum coccineum*)
parkslide, *Fallopia japonica*
ormbunkar,
smörboll, *Trollius europaeus*
stockros, *Althea rosea*, *A. ficifolia*

Annueler:

luktärt, *Lathyrus odoratus*
indisk krasse, *Tropaeolum majus*
violkrassling, *Ionopsidium acaule*
lobelia, *Lobelia erinus*
luktreseda, *Reseda odorata*
sommarflox, *Phlox drummondii*
färgsporre, *Linaria maroccana carmina*
nemesia, *Nemesia versicolor* var.
compacta elegans
sammetstage, *Tagetes patula*
pensé, *Viola tricolor* (styvmorsviol)

Nyttoväxter:

Pepparrot, *Armoracia rusticana*
Pumpa, *Cucurbita pepo*
Rotselleri, *Apium graveolens* var.
rapaceum
matlök, *Allium cepa*,
Schalottenlök, *Allium ascalonicum*
Syltlök, *Allium cepa*

Purjolök, *Allium porrum*
Gräslök, *Allium schoenoprasum*
sparris, *Asparagus officinalis*
mangold, *Beta vulgaris* var. *vulgaris/cicla*
rödbeta, *Beta vulgaris* ssp. *Vulgaris* var.
conditiva/rubra
kålrot, *Brassica napus* ssp. *rapifera*
kål, *Brassica oleracea*
Kruskål, grönkål, fjäderkål, blåkål,
Brassica oleracea ssp. *acephala*
kålramb, *Brassica oleracea* ssp. *acephala*
blomkål, *Brassica oleracea* ssp. *botrytis*
vitkål, *Brassica oleracea* ssp. *Capitata* var.
alba
brysselkål, *Brassica oleracea* ssp.
Oleracea var. *gemmifera*
rova, *Brassica rapa* ssp.
gurka, friland, *Cucumis sativus*
kronärtskocka, *Cynara scolymus*
morot, *Daucus carota*
jordärtskocka, *Helianthus tuberosus*
huvudsallat, *Lactuca sativa*
palsternacka, *Pastinaca sativa*
rotpersilja, *Petroselinum crispum* var.
tuberosum
störböna, *Phaseolus vulgaris*
bondböna, *Phaseolus vulgaris*
krypböna, *Phaseolus vulgaris* (skärböna,
brytböna och vaxböna)
rosenböna, *Phaseolus coccineus*
sockerärt, *Pisum sativum* ssp. *sativum*

Bilaga 2

märgärt (halvhöga och höga) *Pisum sativum ssp. sativum*
spritärt, *Pisum sativum ssp. Sativum*
rättika, *Raphanus sativus var. niger*
rädisa, *Raphanus sativus var. radicula*
tomat, *Solanumlycopersicum*
potatis, *Solanum tuberosum*
spenat, *Spinacia oleracea*

Kryddväxter:

gräslök, *Allium schoenoprasum*
dill, *Anethum graveolens*
mejram, *Origanum majorana*
persilja (krusbladig), *Pertoselinum crispum*
var. crispum
timjan, *Thymus vulgaris*

källor: Flink (1994)
Hansson (2002)
Wahlstöm (1996) *Byggnadskultur*, nr 2
Lind, (1933)

Förteckning över Sponsorer

Klinta Kryddor & Grönt

Hasselfors Garden

Kryddiga Perenn

Lackalänga Trädgård

Lillöpil

Optimera bygghandel

Runåbergs fröer

Splendor Plant

Stångby Plantskola

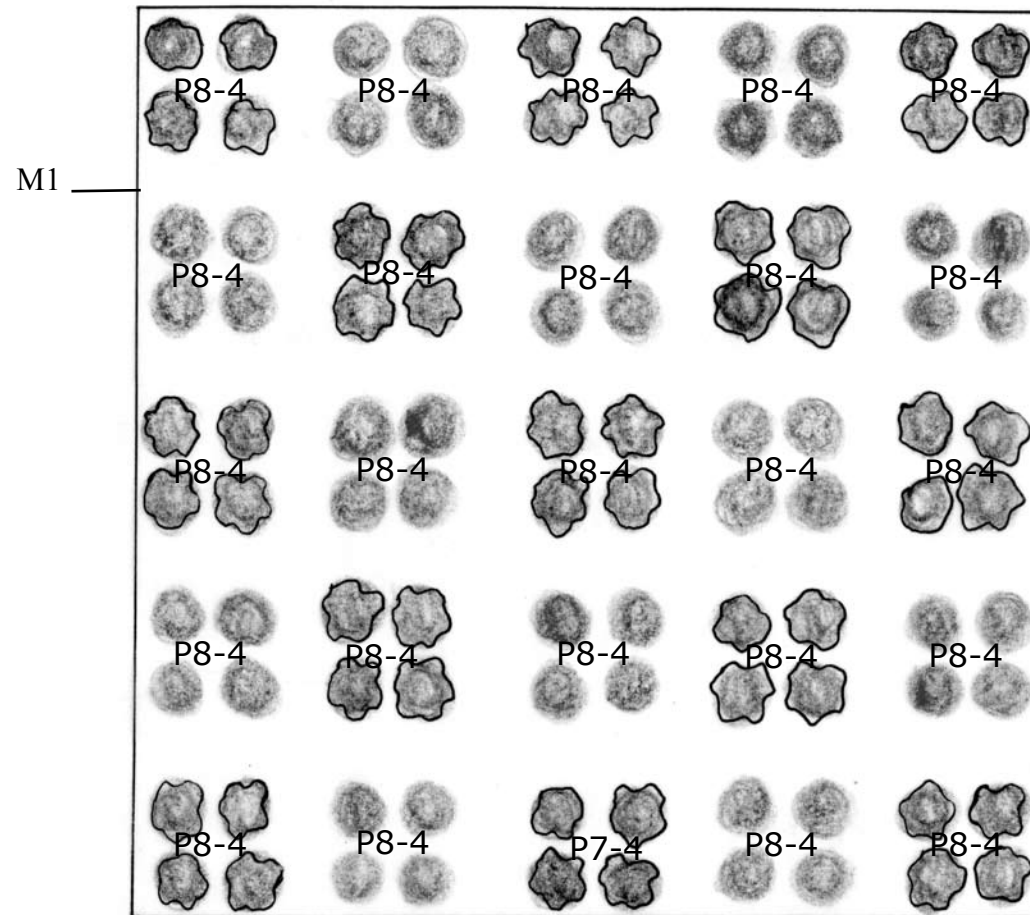
Vattenliv.nu

Veg Tech

Åbergs Trädgård & Café

Planteringsplan

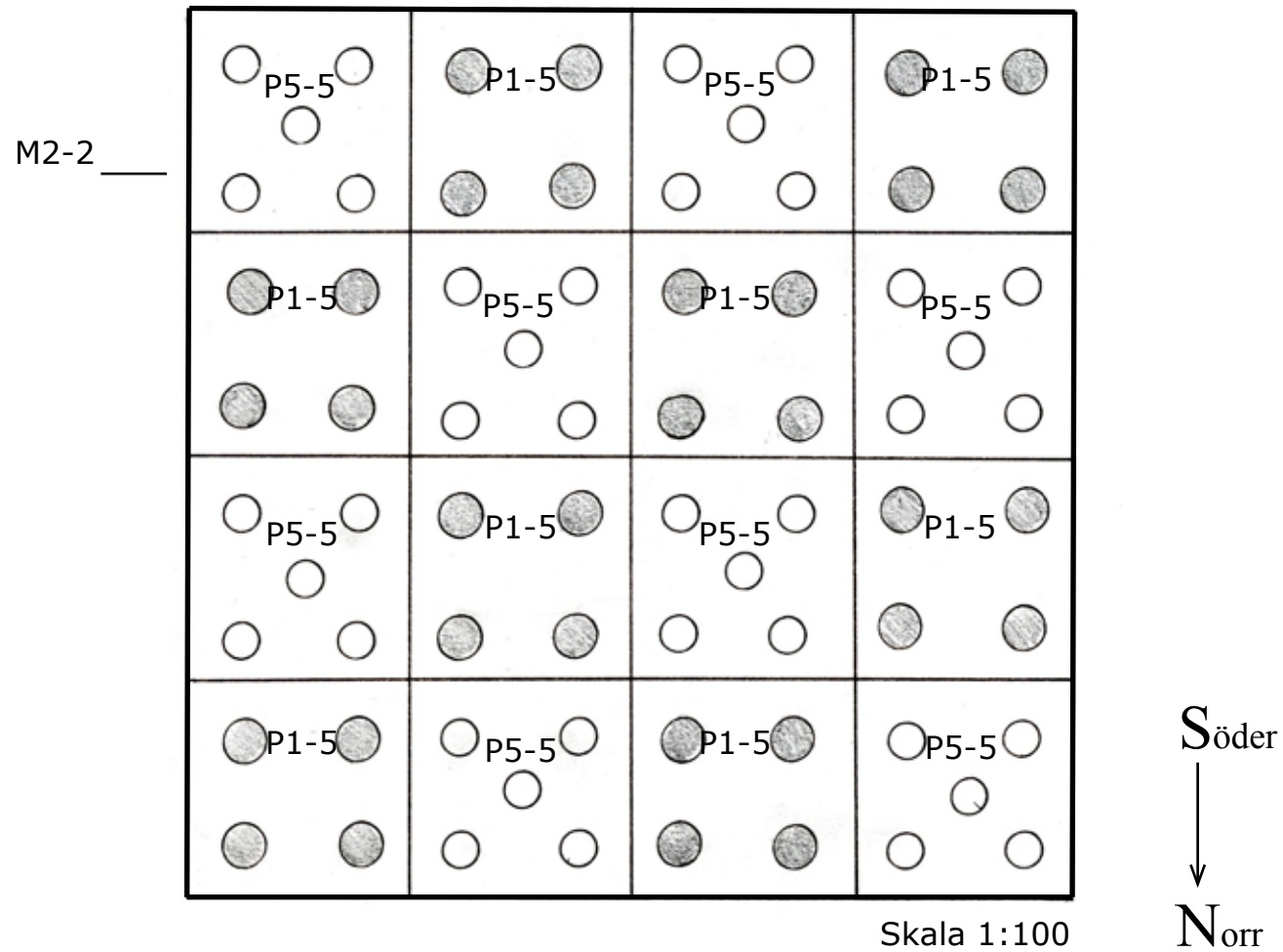
Inne. Ruta 1

Skala 1:100

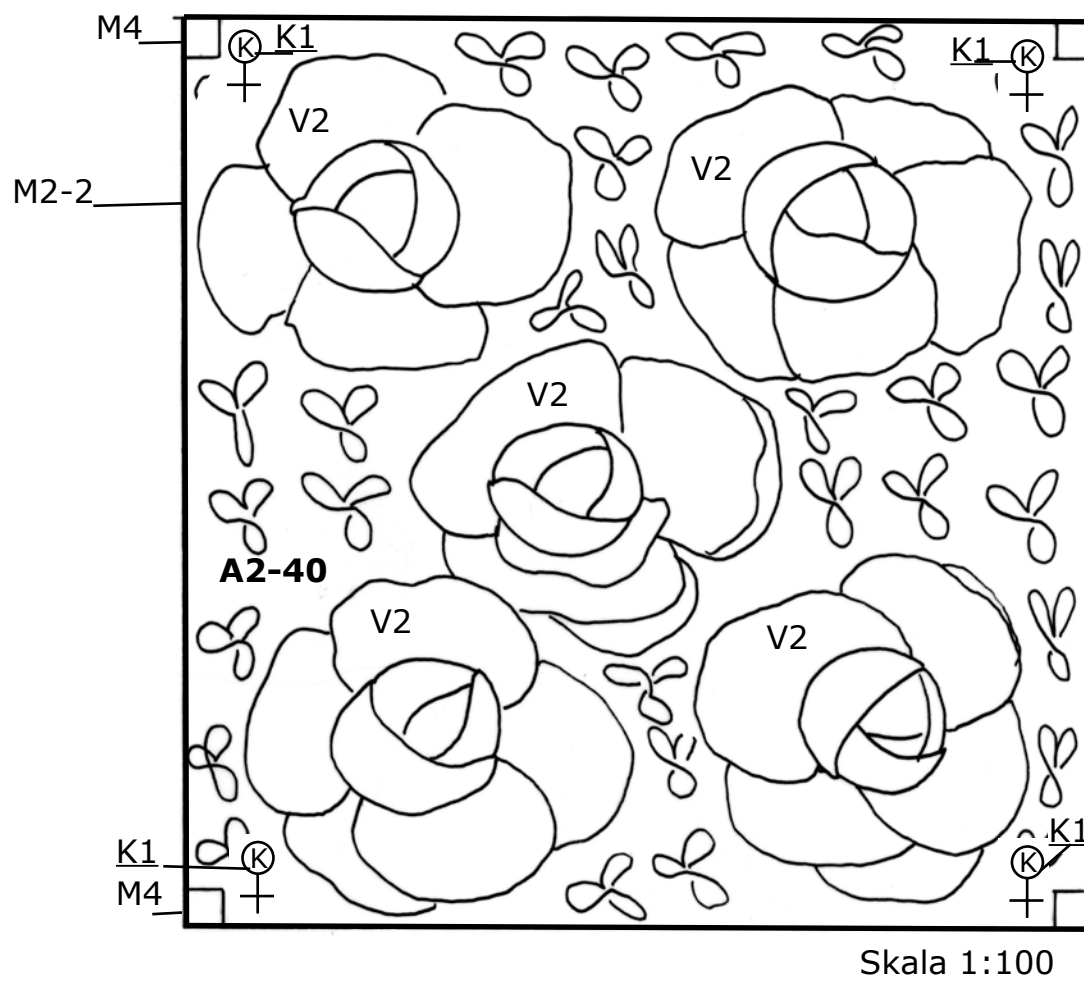
Söder
↓
Norr

Planteringsplan Inne. Ruta 2 och 3

Planteringsplan

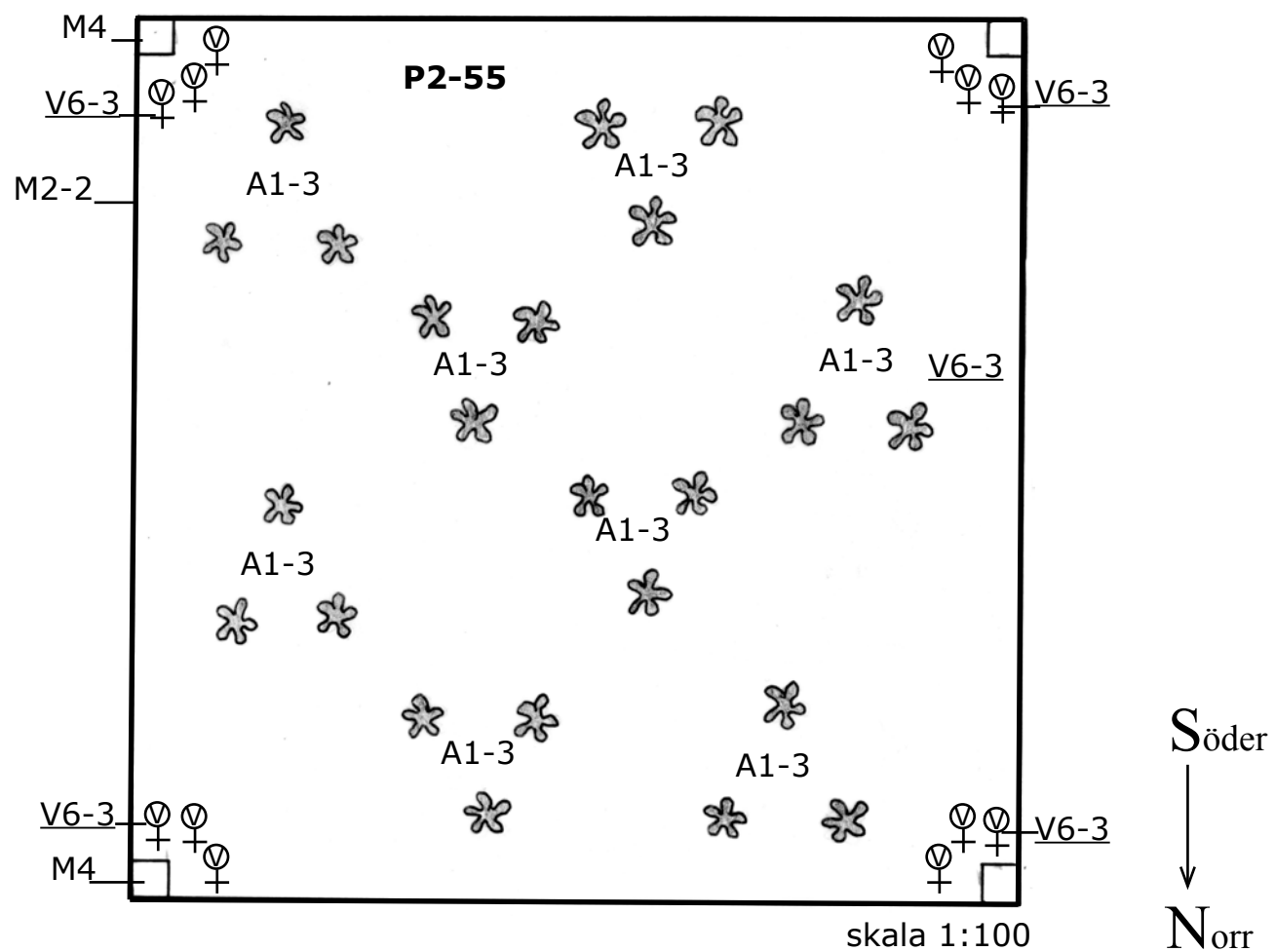
Hus. Ruta 4

Söder
↓
Norr

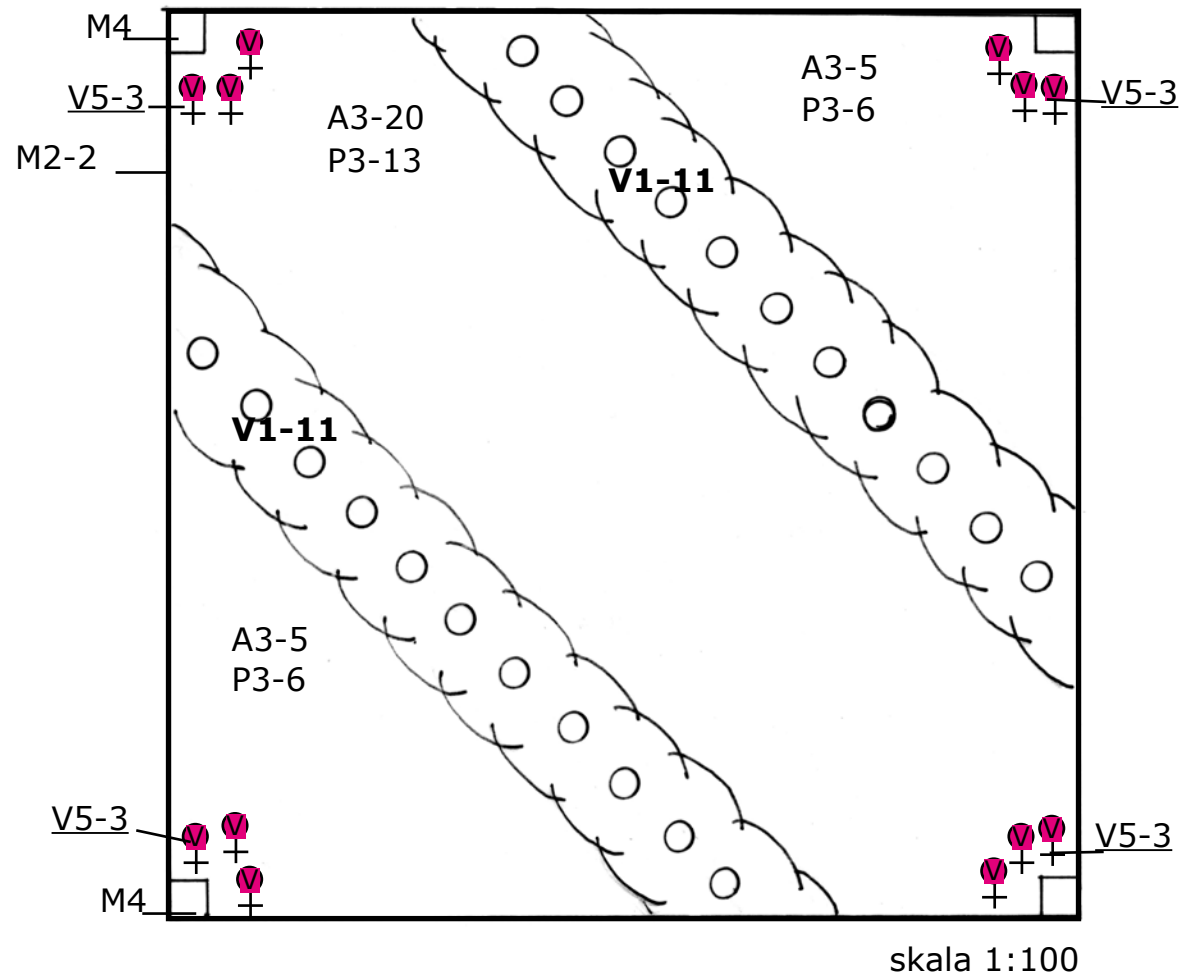
Planteringsplan

Hus. Ruta 5

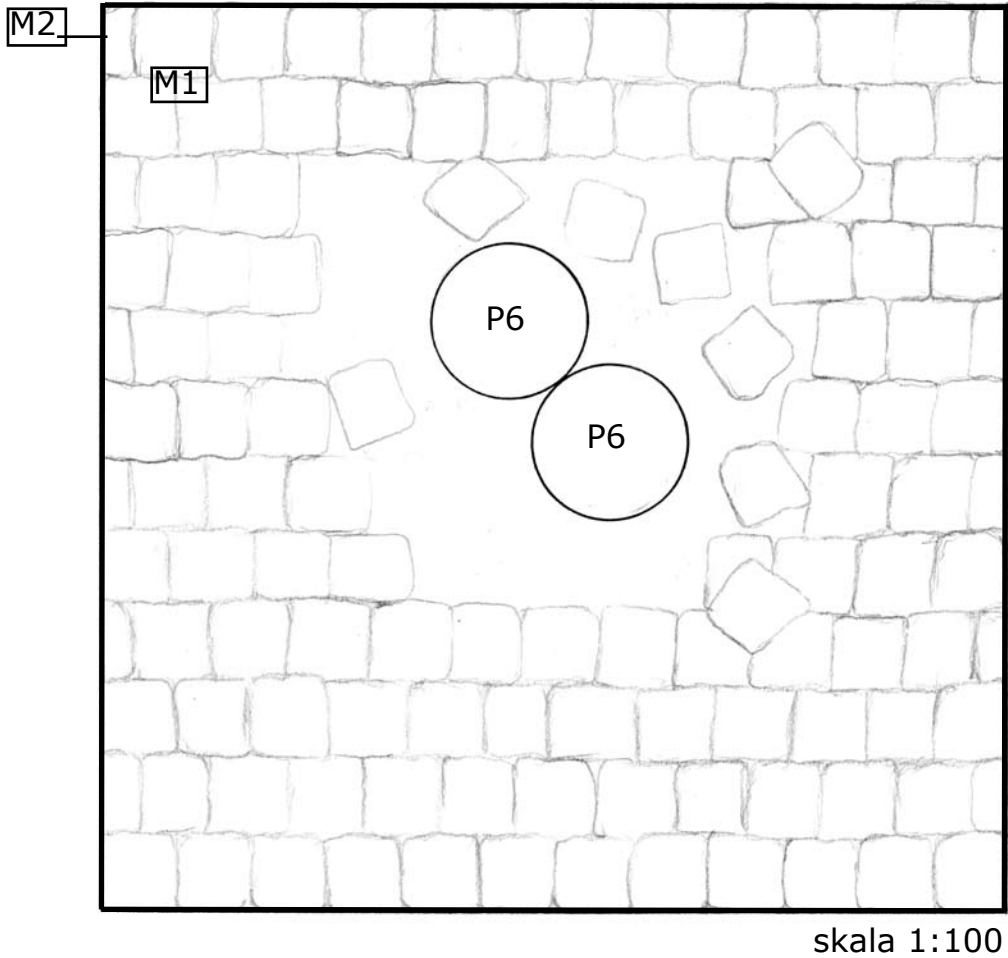
Planteringsplan

Hus. Ruta 6

Söder
↓
Norr

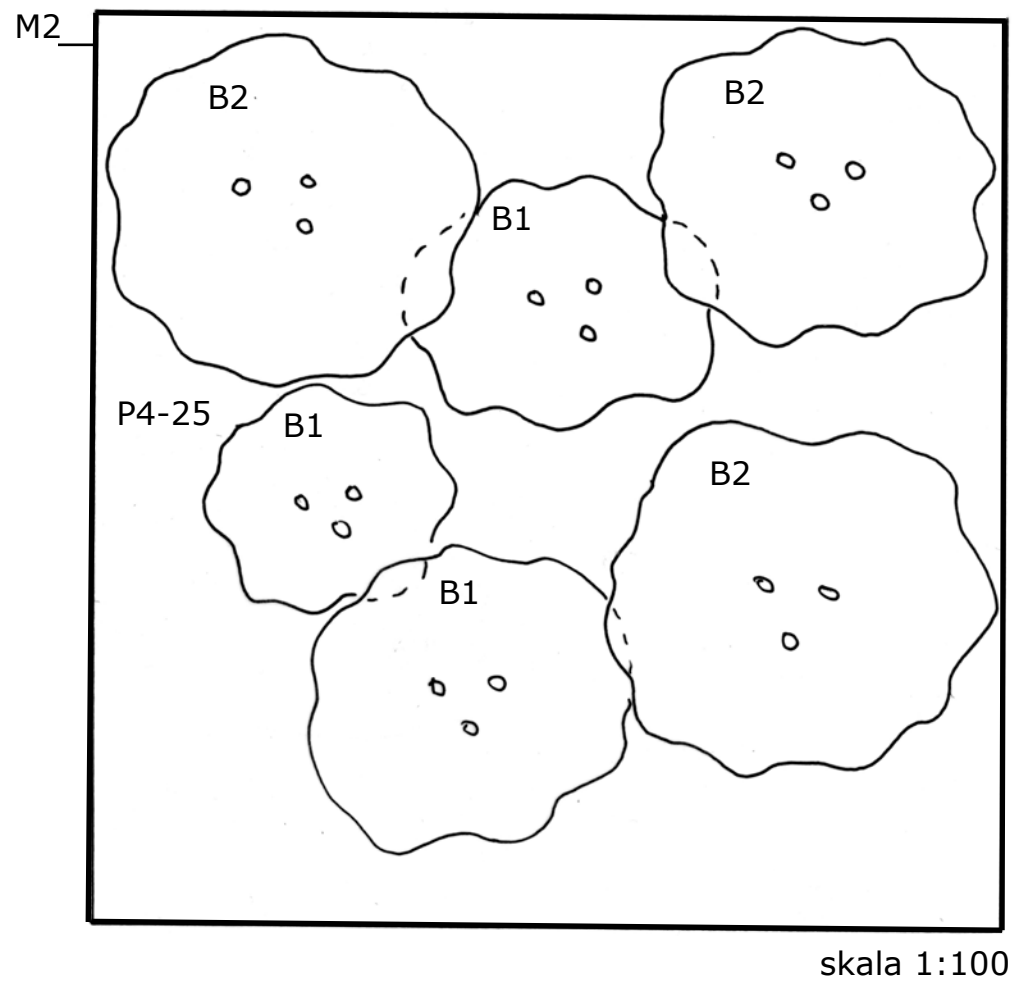
Planteringsplan
Ute. Ruta 7

Söder
↓
Norr

Planteringsplan

Ute. Ruta 10

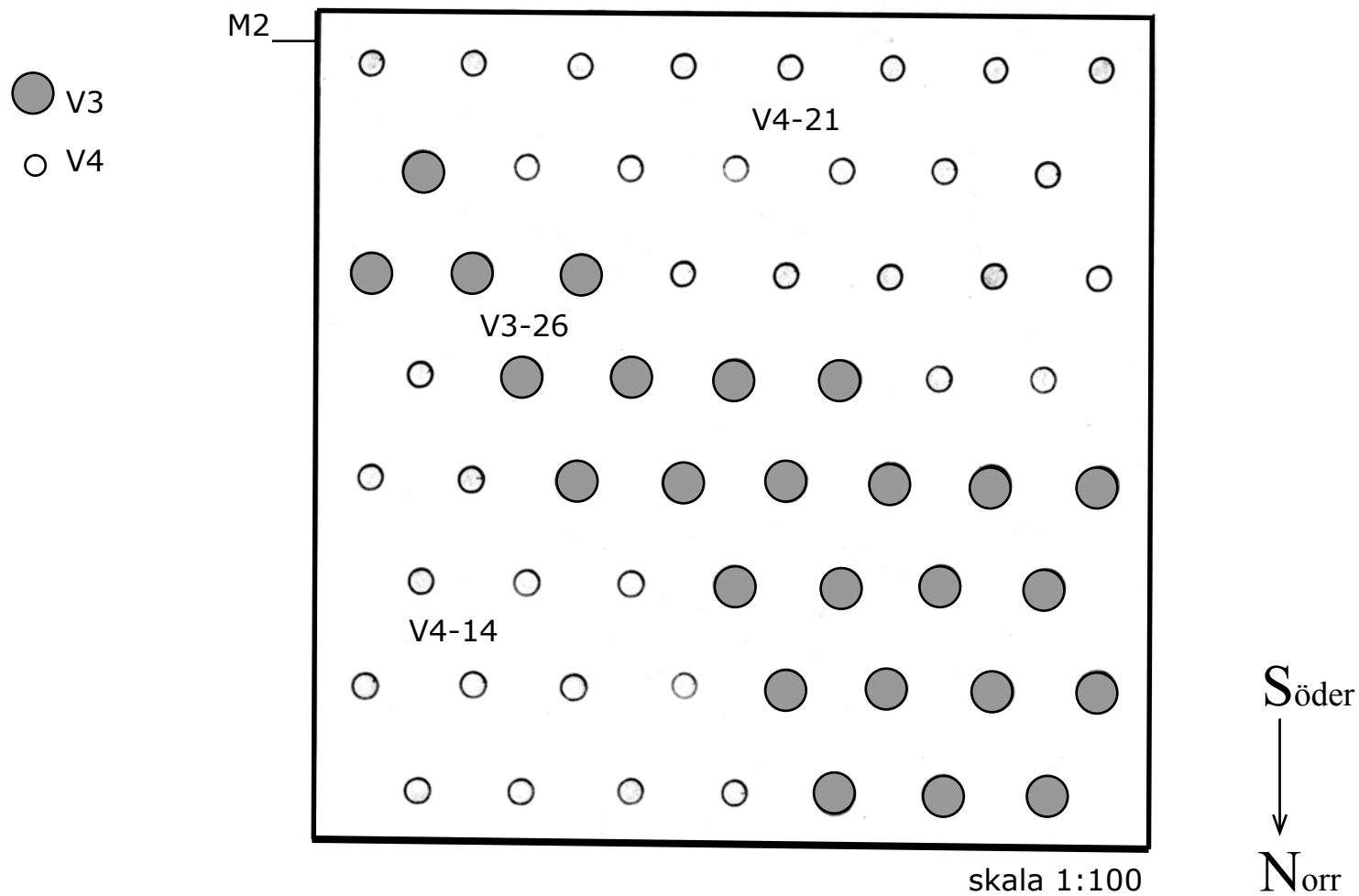

Söder
↓
Norr

Planteringsplan

Ute. Ruta 9.

Två upprestapallkragar i rät vinkel mot varandra bildar vägg.

Bilaga 12

Växt- och materiallista, gestaltning

<u>Beteckning</u>	<u>Antal</u>	<u>Vetenskapl.namn</u>	<u>Svenskt namn</u>	<u>Kvalitet</u>	<u>Storlek</u>	<u>C/C</u>	<u>Anmärkning</u>
Buskar							
B1		3 Hippophae	havtorn	busk	ca 40-60		Från Balsgård. Båda storlekar
B2		3 Hippophae	havtorn	busk	ca 70-100		Planteras assymetriskt över ytan
Klättrväxter							
K1		4 Humulus lupulus	humle		uppgrävd		Uppgrävd från förra årets odling Planteras runt spaljé.
Perenner & kryddväxter							
P1	60 st	Ajuga reptans 'Catlin's Giant'	rödbladi revsuga		co 11 cm	15	Spänn linor för likformiga rutor. 4 pl/ruta.
P2	55-60 st	Allium schoenoprasum	gräslök		co 11 cm	10	Fördelas mellan gurkört.
P3	25 st	Foeniculum vulgare	bronsfänkål			20	Planteras tillsammans med jätteverbena.
P4	25-30 st	Nepeta faassenii 'Walkers Low'	kantnepeta		co 9x9 cm	25	Planteras assymetriskt över ytan
P5	76 st	Petroselinum crispum crispum	persilja, krusbladig		co 11 cm	10	5 st/ruta.
P6	2 st	Rubus	björnbär	A-kval.	co 2,0 l		Plantera tätt som en planta.
P7	52-65 st	Thymus praecox 'Minor'	gråtimjan		co 11 cm	10	
		ev.Thymus praecox 'Pink Chinz'	gråtimjan		co 11 cm	10	
P8	48-60 st	Thymus serpyllum 'Cocconeus'	backtimjan		co 11 cm	10	
Grönsaker & bär							
V1	22-24 st	Beta vulgaris var. cicla	mangold			10	Dra linje för raka rader.
V2	5 st	Brassica oleracea	savoykål			50 ca	Planteras assymetriskt.
V3	97 st	Fragaria x annanassa	jordgubbe			15	
V4	136 st	Fragaria vesca	smultron			15	
V5	8-12 st	Melothria scabra	djungelgurka				Planteras runt spaljé. Uppbindes.
V6	12 st	Phaseolus vulgaris 'Blauhilde'	purpurstörböna				Planteras runt spaljé

År 1

A1	24-27 st	Borago officinalis	gurkört	15- 20 Planteras i grupper om tre och tre. c/c 15-20 cm inom gruppen.
A2	35-45 st	Nicotiana silvestris	narcisstobak	15 Kan behöva gallras när kålen blir större.
A3	20 st	Verbena bonariensis	jätteverbena	Planteras med bronsfänkål, fördelade över ytan.

Ängsvegetation

Ä1	4,3 m ²	ängsmatta
Ä2		pluggplantor för äng

Material

<u>Beteckning</u>	<u>Antal</u>	<u>Material</u>	<u>Anmärkning</u>
		jord	
M1	1,44 m ²	gatsten	Sätts i förband. Låt några lösa stenar ligga. Ska se "uppbrutet" ut.
M2	18 st	pallkrage	
M3	2 st	pilfåtöljer	Placeras i ruta 2 och 3.
		sand/ 0-4	Ruta 7: Sättsand för gatsten. Ruta 8: Sand blandas med jord för större genomsläpplighet.
M4	6 st	träspaljé, husgavelform	Ruta 4, 5 och 6. Monteras på pallkragens innersida.